

ผนวกภาค ๔

ตามเสียงคนนอกที่กล่าวถึงพระองค์.

๔๕๓

ผนวกภาค ๔

ในเรื่อง :- ตามเสียงกระฉ่อนทั่วไป --ตามเสียงของผู้สรรเสริญ
ธรรมเทศนา --ตามเสียงของปริพพาชกวัจฉโคตร --ตามเสียงของ
คณกโมคคัลลานพราหมณ์ --ตามเสียงของสัจจะนิครนถบุตร --
ตามเสียงของเจ้าลิจฉวี ทมมูระ --ตามเสียงของปริพพาชกคณะแม่น้ำ
สัปปีน --ตามเสียงของสังกมวิญญูชน --ตามเสียงของวัชชียามาติท-
คหบดี --ตามเสียงของปฏฐาปาทปริพพาชก --ตามเสียงของ
ปิไลติกปริพพาชก --ตามเสียงของปิงคิยานีพราหมณ์ --ตามเสียง
ของวัสสการพราหมณ์ --ตามเสียงของอัทธกามเทพ --ตามเสียง
ของหัตถกเทพบุตร --ตามเสียงของเทวดาบางคน --ตามเสียง
ของท้าวสักกะจอมเทพ --ตามเสียงของโลหิจพราหมณ์ --ตาม
เสียงของโสณทัณฑพราหมณ์ --ตามเสียงของอุทครมาณพ --
ตามเสียงของอุบาลีคหบดี บุรพนิครนถ --ตามเสียงของพระเจ้า
บัสเสนทิโกศล --ตามเสียงของคณกโมคคัลลานพราหมณ์ --
ตามเสียงของมาร.

เรื่องควรมนวก

ของพุทธประวัติจากพระโอษฐ์

ผนวกภาค ๔

คือพระประวัติเบ็ดเตล็ดตามเสียงของคนนอก.

คำชี้แจงสำหรับเรื่องผนวก

ขณะที่รวบรวมพระประวัติภาคนี้ ได้พบเรื่องที่เป็นพระประวัติเบ็ดเตล็ด ปรากฏอยู่เป็นคำของคนนอก เช่นพวกพราหมณ์เป็นต้น กล่าวถึงพระองค์. เห็นว่าควรนำมาผนวกไว้ในเรื่องจากพระโอษฐ์เสียด้วย เพราะคำที่คนนอกกล่าวนี้ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความระแวง หรือการกล่าวหาของผู้อื่นว่าเป็นเรื่องยกตัวเองเลย, จึงนำมาทำเป็นเรื่องผนวกของภาคนี้ แม้ว่ามิใช่เป็นเรื่องที่ตรัสจากพระโอษฐ์เอง ก็ยังมีเหตุผลเป็นที่เชื่อถือได้ก็จริง. อีกอย่างหนึ่ง เรื่องที่จะกล่าวโดยคนนอกเช่นนี้ มีน้อยจนไม่พอเพื่อทำเป็น “พุทธประวัติจากเสียงของคนนอก” อีกเล่มหนึ่งต่างหาก.

ในพระบาลี พรหมชาลสูตร สี. ที. ตรัสว่า มหาชนธรรมจารุจักพระองค์อย่างสูง เพียงแต่ความถึงมาในส่วนที่เป็นชั้น “ศีล” เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นการแปลกประหลาดอย่างใดก็ตามเสียงของคนนอกในเรื่องผนวกนี้ จึงมีเพียงส่วนที่เป็นชั้น “ศีล” เป็นส่วนใหญ่, เพราะศีลเป็นสิ่งที่ปรากฏได้ในสายตาของคนนอกทั่วไป; แต่ถึงกระนั้น ก็ยังอาจเป็นทิวฐานุคติ แก่ผู้หวังดำเนินตามรอยพระยุคลบาท หรือแม้เพียงหวังศึกษา เพื่อให้รู้จักพระพุทธองค์ยิ่งขึ้น ก็เป็นความดีไม่น้อย. ยิ่งเมื่อเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยเคยถูกนำออกเผยแพร่ หรือศึกษากันมาก่อน เช่นนี้ด้วยแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่า เป็นเรื่องที่ควรอ่านด้วยความพิจารณาอย่างเต็มที่.

— ผู้รวบรวม.

ความเสี่ยงกระฉ่อนหัว ๆ ไป^๑

: ทรงเป็นสัณหาอันหฤหรรษ์ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ

นี่แน่ะอุตตระ ! พระสมณโคดม โอรัสเจ้าสากยะ ออกผนวชจาก
 สากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในหมู่ชาววิเทหะ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ
 ๕๐๐ รูป และเสี่ยงที่กล่าวสรรเสริญพระโคตมุนีนั้น กระพือไปแล้วอย่างนี้ว่า
 “เพราะเหตุเช่นนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบได้ด้วยตน
 เอง สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรรยา เป็นผู้ปิติ รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกคนคนใคร
 ก็ได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เบิกบาน จำแนก
 ชรามั่งสอนสัตว์ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ซึ่งโลกนี้
 พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา
 พร้อมทั้งมนุษย์ แล้วจึงประกาศให้ผู้นับ ท่านแสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น
 ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถะ พร้อม
 ทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง การได้เห็นพระอรหันต์ผู้เช่นนี้ เป็นความดี”
 ดังนี้. แน่ะพ่ออุตตระ ! เจ้าจงไปเฝ้าพระโคตม แล้วสังเกตให้รู้ว่า เป็น
 ความจริงดังเสียงสรรเสริญที่กระพือไปอย่างนั้น จริงหรือไม่. เราจักได้รู้จักพระ-
 สมณโคตมไว้ด้วยกัน.

๑. เป็นคำล้อกระฉ่อนของแทนหัวไป. ดังเห็นว่าในคำแปลที่พระองค์ท่านจะเสด็จไปถึง. มีที่มา
 ในบาลีทั่วไป มากแห่งเหลือที่จะนับ เฉพาะที่ยี่สิบ เป็น ปาติ ม.ม. ๑๓/๕๒๕/๔๔๕. เป็น
 คำของพระมหาพราหมณ์ กล่าวแก่ภิกษุของคณะตนที่ได้ฟังเล่าต่อมา.

ตามเสียงของผู้สรรเสริญธรรมเทศนา^๑

: ทรงมีธรรมเทศนาเป็นแสงสว่าง

พระโคตมผู้เจริญเป็นผู้เกิดก่อนใครทั้งหมด, พระโคตมผู้เจริญเป็นผู้ประเสริฐที่สุด. พระโคตมผู้เจริญ! ธรรมเทศนานั้นไพเราะนัก. ธรรมเทศนานั้นไพเราะนัก ธรรมปริยายเป็นอันมาก ที่พระโคตมผู้เจริญ ทรงประกาศล้วนเปรียบเหมือนการหยายของทองคำอยู่, เป็ดของไหมสีอันสดใส, บอกลทางแก่คนหลงทาง, หรือว่าจุดไฟไว้ในมืด ด้วยหวังว่าคนมืดจักได้เห็นรูปทั้งหลาย, ฉะนั้นก็ฉนั้น.

ข้าพระองค์ ขอถึงพระโคตมผู้เจริญว่าเป็นสรณะ, รวมทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ด้วย. ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้ถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ จนสิ้นชีวิต จำเดิมแต่นั้นไป. อนึ่งขอพระโคตมผู้เจริญ จงอยู่จำพรรษาในเมืองเวรัญชานี้ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย.

ตามเสียงของปริพาชกวัจฉโคตร

: ทรงแสดงหลักคำคุณตรงกับสาวกอย่างน่าอัศจรรย์^๒

พระโคตมผู้เจริญ! เรื่องนี้น่าอัศจรรย์ เรื่องนี้ไม่เคยมีมาก่อน ในข้อที่อรรถกถารวด พยัญชนะกับพยัญชนะ ของพระศาสนาและของสาวก ปรากฏว่า

๑. คำของเวรัชพรหมณ์ ทูลสรรเสริญธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ตามความรู้สึกในหัวใจจริง. มหวิ. วิ. ๑/๔/๔. การสรรเสริญพระธรรมเทศนาโดยโวหารเช่นนี้ มีทั่วไปมากแห่งด้วยกัน ในที่นี้ยกเฉพาะรายแรกที่สุด ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก.
๒. คำของวัจฉโคตมปริพาชก กราบทูลความน่าอัศจรรย์ข้อนี้แก่พระผู้มีพระภาค ในที่แห่งหนึ่ง สพ. ส. ๑๔/๔๗๔/๗๓๓.

แสดงออกตรงกัน เสมอกัน ไม่ผิดเพี้ยนจากกัน ในบทที่เป็นใจความสำคัญ. พระโคตมผู้เจริญ ! เมื่อสักครู่มานี้เอง ข้าพระองค์เข้าไปหาพระสมณะมหาโมคคัลลานะ แล้วได้ถามเนื้อความข้อนี้^๑ แม้พระสมณะมหาโมคคัลลานะ ก็ได้ตอบเนื้อความข้อนี้ให้ข้าพระองค์ทราบ ด้วยบทด้วยพยัญชนะเหล่านี้ เช่นเดียวกับที่พระสมณโคตมกล่าวนี้เหมือนกัน.

พระโคตมผู้เจริญ ! เรื่องนี้น่าอัศจรรย์ เรื่องนี้ไม่เคยมีมาก่อน ในข้อที่อรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะ ของพระศาสดาและของสาวก ปรากฏว่าแสดงออกตรงกัน เสมอกัน ไม่ผิดเพี้ยนจากกัน ในบทที่เป็นใจความสำคัญ.

[ในที่อื่น (สพ.ส. ๑๘/๔๖๑/๗๖๑) มีข้อความกล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกล่าวสรรเสริญเชมาภิกษุณีและพระผู้มีพระภาค ซึ่งมีลำดับอักษรแห่งการสรรเสริญโดยนัยเดียวกันกับข้อความข้างบนนี้ทุกประการ เพราะเชมาภิกษุณีอธิบายอันตคาหิกทิกฏฐิเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับตถาคตที่ ตรงตาม ที่พระผู้มีพระภาคตรัสทุกประการ ทั้งโดยอรรถและพยัญชนะ ดูเรื่องราวนี้ได้จากหัวข้อว่า “ตรัสเหตุที่ไม่ทรงพยากรณ์อันตคาหิกทิกฏฐิส่วนที่เกี่ยวกับตถาคตที่” ที่หน้า ๓๐๑ แห่งหนังสือเล่มนี้].

: ทรงมีคำสอนที่เป็นแก่นแท้ล้วน ๆ^๒

พระโคตมผู้เจริญ ! เปรียบเหมือนต้นสาละ^๓ ใหญ่ อยู่ในที่ไม่ไถ่แต่หมู่บ้านหรือนิคม. เพราะความแก่ชราของต้นไม้ นั้น ใบและกิ่งหลุดร่วงไป

๑. ข้อนี้ คือเนื้อความเกี่ยวกับเรื่องอันตคาหิกทิกฏฐิสืบ กันกล่าวไว้ในหัวข้อว่า “ตรัสเหตุที่ไม่ทรงพยากรณ์อันตคาหิกทิกฏฐิสืบ” ที่หน้า ๒๔๔ แห่งหนังสือเล่มนี้.
๒. เป็นคำของปริพาชกวจฉโคตร กล่าวออกมาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยความพอใจในธรรมเทศนาของพระองค์. ม.ม. ๑๓/๒๔๘/๒๕๒.
๓. ไม้สาละนี้ เป็นไม้แก่นแข็งชนิดหนึ่งในอินเดีย. แต่ก่อนเคยแปลกันว่าไม้รัง, ภายหลังปรากฏว่าไม่ใช่, จึงแปลทับศัพท์ว่าไม้อาละ, ศัพท์พจนานุกรมว่า Shorea Robusta.

เปลือกและสะเก็ดเปลือกหลุดร่วงไป กระพี้หลุดร่วงไปอยู่เรื่อย ๆ ตามลำดับ ๆ. ครั้นถึงสมัยหนึ่ง ก็เป็นต้นไม้ที่ปราศจากกิ่งและใบ ปราศจากเปลือกและสะเก็ดเปลือก, ปราศจากกระพี้โดยสิ้นเชิง มีแต่แก่นแท้ ๆ ปรากฏอยู่, ข้อนั้นฉันใด; คำสอนของพระสมณโคตมเป็นคำสอนที่ปราศจากกิ่งและใบ ปราศจากเปลือกและสะเก็ดเปลือก ปราศจากกระพี้, มีแต่แก่นแท้ ๆ ปรากฏอยู่ ฉะนั้น.

พระโคตมผู้เจริญ ! ธรรมเทศนานี้ไพเราะนัก. ธรรมเทศนานี้ไพเราะนัก. ธรรมปริยายเป็นอันมาก ที่พระโคตมผู้เจริญประกาศแล้วนี้ เป็นเหมือนการหยายของที่คว่ำ การเปิดของที่ปิด การชี้ทางแก่คนหลงทาง หรือเหมือนการจุดตะเกียงไว้ในที่มืด เพื่อว่าคนมืดายังจะได้เห็นรูป, ฉะนั้นได้กัฉนั้น. ข้าพเจ้าขอถึงพระโคตมผู้เจริญเป็นที่พึ่ง รวมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์. ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นอุบาสก จำเดิมแต่วันนี้ไปจนตลอดชีวิต.

: ทรงประณิธานศาสนพรหมจรรย์ไฉนบริบูรณ์

พระโคตมผู้เจริญ ! ถ้า พระโคตมเองก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวก ภิกษุ ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวก ภิกษุณี ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวก อุบาสก คฤหัสถ์ นุ่งขาว ประพฤติพรหมจรรย์ (ไม่บริโภคกาม) ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวก อุบาสก คฤหัสถ์ นุ่งขาว บริโภคกาม ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวก อุบาสิกา คฤหัสถ์ นุ่งขาว ประพฤติพรหมจรรย์ (ไม่บริโภคกาม) ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย; แต่ว่าพวก อุบาสิกา คฤหัสถ์ นุ่งขาว

๑. คำของปรัพพาชกวัจฉโคตร ทูลแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ที่เวฬุวัน ใกล้เมืองราชคฤห์. บาลี มหาจลนิกคตสูตร ม.ม. ๑๓/๒๕๖/๒๕๘.

บริโศกคาม ยังไม่ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย แล้วไซ้, พรหม-
จรรย์ (ศาสนา) นี้ ก็ยัง **ไม่ถึงซึ่งความบริบูรณ์ได้** เพราะเหตุนี้.

พระโคตมผู้เจริญ ! แต่เพราะเหตุที่ว่า พระโคตมเองก็ได้รับความพอ
ใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวกภิกษุก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้)
ด้วย และพวกภิกษุณีก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และพวกอุบาสก-
คฤหัสถ์ นุ่งขาว ประพฤติพรหมจรรย์ ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย
และพวกอุบาสกคฤหัสถ์ นุ่งขาว บริโศกคาม ก็ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้)
ด้วย และพวกอุบาสกคฤหัสถ์ นุ่งขาว ประพฤติพรหมจรรย์ ก็ได้รับความพอใจ
(จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย และทั้งพวกอุบาสกคฤหัสถ์ นุ่งขาว บริโศกคาม ก็ได้
ได้รับความพอใจ (จากพรหมจรรย์นี้) ด้วย; **พรหมจรรย์ (ศาสนา) นี้ ก็ถึงซึ่งความ
บริบูรณ์ได้** เพราะเหตุนี้.

พระโคตมผู้เจริญ ! เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา ลุ่มไปทางสมุทร ลาด
ไปทางสมุทร เทไปทางสมุทร แล้วหยุดอยู่ที่สมุทร, ฉะนั้น; บริษัทของพระสมณ-
โคตมผู้เจริญนี้ ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ก็ล้วนแต่โน้มไปทางนิพพาน เอียงไปทาง
นิพพาน เทไปทางนิพพาน และ **หยุดอยู่ที่นิพพาน** ฉะนั้นเหมือนกัน.

ตามเสียงของคณกะโมคคัลลานพราหมณ์^๑

“โอวาทของพระโคตมเป็นยอก”

พระโคตมผู้เจริญ ! บรรดาไม่มีรากหอม เขากล่าวว่ารากกาพานุสาวิ
เป็นยอด. บรรดาไม่มีแก่นหอม เขากล่าวว่าจันทน์แดงเป็นยอด. บรรดาไม่มีดอก

๑. คำของคณกะโมคคัลลანะ ทูลสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากที่พระองค์ได้ทรงบรรยาย
ลักษณะบางอย่างเกี่ยวกับสาวกของพระองค์บางพวกให้เขาฟัง. อปริ. ม. ๑๔/๘๘/๑๐๔.

หอม เขากล่าวว่าดอกมะลิ (วสุสิก) เป็นยอด แม้นั้นใด; บรรดาปรมัตถธรรมทั้งหลาย โอวาทของพระโคตมผู้เจริญ ย่อมเป็นยอด ฉะนั้นแล.

พระโคตมผู้เจริญ ! ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก ๆ. พระโคตมทรงประกาศธรรมเทศนา โดยปริยายเป็นอันมากนี้ เหมือนหงายของที่คว่ำอยู่ หรือเหมือนเปิดของที่ปิดอยู่ หรือเหมือนชักบอกหนทางให้แก่คนหลงทาง หรือเหมือนอย่างตามตะเกียงในที่มืดให้คนตาดีได้เห็นรูป ฉะนั้น. ข้าพเจ้าขอถึงพระโคตมผู้เจริญ และพระธรรมพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก. ขอพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งจนตลอดชีวิต ในกาลมีวันนี้เป็นต้นไป.

ตามเสียงของสัจจะนิครนถบุตร^๑

“เจอพระโคตมแล้ว ไม่มีรอดไปได้”

พระโคตมผู้เจริญ ! ข้าพเจ้านั้นเที่ยว เป็นคนคอยกำจัดคุณของผู้อื่น, เป็นคนคะนองวาจา เพราะได้สำคัญถ้อยคำของพระโคตมว่า ตัวอาจหักล้างได้ด้วยถ้อยคำของตัวเอง.

พระโคตมผู้เจริญ ! บุรุษมาปะทะข้างอันซบมันเข้าก็ดี เจอะกองไฟอันกำลังลุกโชนก็ดี เผลอญูที่มีพิษร้ายก็ดี ก็ยังมีทางเอาตัวรอดได้บ้าง. แต่มาเจอพระโคตมเข้าแล้วไม่มีทางเอาตัวรอดได้เลย. ข้าพเจ้านั้นเที่ยวเป็นคนคอยกำจัดคุณของผู้อื่น เป็นคนคะนองวาจา เพราะได้สำคัญถ้อยคำของพระโคตม

๑. คำสารภาพของสัจจะนิครนถบุตร สารภาพต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า. ม.ม. ๑๒/๔๓๕/๔๐๓.

ว่าตัวอาจหักล้างได้ด้วยถ้อยคำของตัว ขอพระโคตม พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ จงรับภัตตาหารของข้าพเจ้า เพื่อฉันในพรุ่งนี้.

ตามเสียงของเจ้าลิจฉวี ทุมมุขะ^๑

: ทรงหักล้างถ้อยคำของปรักษไค

เหมือนเล็ก ๆ รุกนาค่อมกำปู

เปรียบเทียบในที่ใกล้แห่งบ้านหรือนิคม มีสระโบกขรณีอยู่สระหนึ่ง, ในสระนั้นมีปูตัวหนึ่ง, มีเด็กชายหญิงเป็นอันมากออกจากบ้านหรือนิคมนั้น ไปถึงสระโบกขรณีนั่นแล้วก็ลงจับปูนั้นขึ้นมาจากน้ำวางไว้บนบก, ปูนั้นจะน้อมกำไปข้างไหน เด็กเหล่านั้นก็จะคอยด้อยกำปูนั้นด้วยท่อนไม้หรือก้อนหินกรวด, ครั้นปูนั้นมีกำหักหมดอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่อาจลงสู่สระโบกขรณีนั่นได้อีกเหมือนอย่างก่อน, ข้อนี้ฉันใด; ภิกษุที่เป็นเสียนหนามปกคลุมอยู่ ยักไปยักมาไม่อยู่ในร่องรอยบางอย่าง อย่างของสัจจะอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำให้ขาดให้หักให้หลุดเสียแล้ว, ต่อกันไป สัจจะไม่อาจเข้ามาใกล้พระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยประสงค์จะได้ตอบได้อีกฉันนั้น.

เมื่อเจ้าทุมมุขลิจฉวีกล่าวอย่างนี้แล้ว สัจจะพูดกับเธอว่า “เจ้าทุมมุขะ! ท่านหยุดเถิด, ท่านหยุดเถิด, ท่านเป็นคนปากมากนัก, ข้าพเจ้าไม่ได้พูดหรือกับท่าน, ข้าพเจ้าพูดหรือกับพระโคตมต่างหาก”.

-
๑. คำเยาะเย้ย ของเจ้าลิจฉวี ทุมมุขะ เยาะเย้ยสัจจะนิกรนถบุกร ซึ่งจำนนต่อถ้อยคำของตัวเอง ในการโต้วาทะกับพระผู้มีพระภาคเจ้า. ม.ม. ๑๒/๔๓๒/๔๐๐.

ตามเสียงของปริพาชกคณะแม่น้ำสัปปีน^๑

: ไม่มีช่องทางที่ใครจะขึ้นสู่พระผู้มีพระภาคเจ้า

นี่แน่ะสวระ ! สุนัขจิ้งจอกในป่าใหญ่ ทะยานใจว่าจักบันลือสีหนาท, ครั้นร้องออกมาจริง ก็ร้องเป็นเสียงสุนัขจิ้งจอกนั่นแหละ ร้องเป็นเสียงสุนัขป่า อยู่นั่นเอง, นี่ฉันใด; สวระ ! ท่านเองก็ฉันนั้น ลับหลังพระสมณโคตมคยาว่า “ข้าจักบันลือสีหนาท”, แต่แล้วก็ร้องเป็นเสียงสุนัขจิ้งจอกนั่นแหละ ร้องเป็นเสียงสุนัขป่าอยู่นั่นเอง.

ลูกไก่เจี๊ยบ ทะยานใจว่าจักขึ้นให้เหมือนเสียงพ่อไก่, ครั้นขึ้นออกมาจริง ก็ร้องเป็นเสียงลูกไก่เจี๊ยบอยู่นั่นเอง, ฉันใด; สวระ ! ท่านเองก็ฉันนั้น ลับหลังพระสมณโคตม คยาว่า “ข้าจักขึ้น”, แต่แล้วก็ร้องเจี๊ยบ ๆ นั่นเอง.

โคอยู่ในโรงว่างเจี๊ยบตัวเดียว ก็ทะยานใจว่าเสียงของตัวก้อง, ฉันใด; สวระ ! ท่านเอง อยู่ลัทธิหลังพระสมณโคตม ก็สำคัญว่าเสียงของตัวอุโฆษ ฉันนั้น.

ตามเสียงของสังคมวิญญูชน

: ทรงปฏิบัติได้เลิศกว่าพวกอื่น (ในหลักธรรมอย่างเดียวกัน)^๒

กัสสปะ ! เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น แล้วกล่าวว่า “แน่ะ ท่าน ! ในบรรดาฐานะเหล่านั้นๆ ฐานะใดลงกันไม่ได้ ฐานะนั้นจงยกไว้; ฐานะใด

๑. คำของปริพาชกคณะแม่น้ำสัปปีนทั้งคณะ กล่าวถากถางปริพาชกคนหนึ่งในขณะที่ของคนที่กล่าวไปทำทนายพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วในที่สุดกลับนั่งเจี๊ยบ เมื่อเขาให้พูดในที่ประชุม. กภ. อ. ๒๐/๒๔๑/๕๐๔.
๒. บาลี มหาสีหนาทสูตร ส.ท. ๔/๒๐๗/๒๖๑. ครัสต์แก่อเจลกัสสปะ ที่กัณณกถลมิททายวัน ใกล้เมืองอุชชัญญา.

ที่ลังกันได้, ในฐานะนั้นแหละ วิญญูชนจงหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดู โดยทำการเปรียบคู่กันระหว่างศาสดากับศาสดา ระหว่างหมู่สงฆ์กับหมู่สงฆ์ ว่า “ธรรมเหล่าใดที่ผู้เจริญเหล่านี้ บัญญัติตรงกันว่าเป็นอกุศล นับเนื่องในอกุศล, เป็นธรรมมีโทษ นับเนื่องในธรรมมีโทษ, เป็นธรรมไม่ควรเสพ นับเนื่องในธรรมไม่ควรเสพ, เป็นธรรมไม่ควรแก้อริยะ นับเนื่องในธรรมไม่ควรแก้อริยะ, เป็นธรรมดำ นับเนื่องในธรรมดำ, นั้น ๆ; ใครเล่า ละขาดธรรมเหล่านั้นไม่มีเหลือ แล้วประพฤतिเป็นไปอยู่ : จะเป็น พระสมณโคตม หรือ หรือว่าจะเป็น คณาจารย์ผู้เจริญเหล่าอื่น”. กัสสปะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีอยู่แล : ____กัสสปะ ! ในกรณีอย่างนั้น เมื่อวิญญูชนหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดูอยู่ เขาจะสรรเสริญพวกเรา (พระองค์กับสาวกของพระองค์) ในข้อนั้นแหละ เป็นอย่างมาก.

กัสสปะ ! อีกประการหนึ่ง : วิญญูชนจงหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดู โดยทำการเปรียบคู่กันระหว่างศาสดากับศาสดา ระหว่างหมู่สงฆ์กับหมู่สงฆ์ว่า “ธรรมเหล่าใดที่ผู้เจริญเหล่านี้ บัญญัติตรงกันว่าเป็นอกุศล นับเนื่องในอกุศล, เป็นธรรมไม่มีโทษ นับเนื่องในธรรมไม่มีโทษ, เป็นธรรมควรเสพ นับเนื่องในธรรมควรเสพ, เป็นธรรมควรแก้อริยะ นับเนื่องในธรรมควรแก้อริยะ, เป็นธรรมฝ่ายขาว นับเนื่องในธรรมฝ่ายขาว, นั้น ๆ; ใครเล่า สมาทานธรรมเหล่านั้นหมดจดไม่มีส่วนเหลือ แล้วประพฤतिเป็นไปอยู่ : จะเป็น พระสมณโคตม หรือ หรือว่าจะเป็น คณาจารย์ผู้เจริญเหล่าอื่น”. กัสสปะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีอยู่แล : ____กัสสปะ ! ในกรณีอย่างนั้น เมื่อวิญญูชนหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดูอยู่ เขาจะสรรเสริญพวกเรา (พระองค์กับสาวกของพระองค์) ในข้อนั้นแหละ เป็นอย่างมาก.

**: สาวกของพระองค์ปฏิบัติได้เลืกกว่าพวกอื่น
(ในหลักธรรมอย่างเดียวกัน)^๑**

___ กัสสปะ ! อีกประการหนึ่ง : วิญญูชนจงหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดู โดยทำการเปรียบคู้กันระหว่างศาสดากับศาสดา ระหว่างหมู่สงฆ์กับหมู่สงฆ์ ว่า “ธรรมเหล่าใดที่ผู้เจริญเหล่านี้ บัญญัติตรงกันว่าเป็นอกุศล นับเนื่องในอกุศล, เป็นธรรมมีโทษ นับเนื่องในธรรมมีโทษ, เป็นธรรมไม่ควรเสพ นับเนื่องในธรรมไม่ควรเสพ, เป็นธรรมไม่ควรแก้อริยะ นับเนื่องในธรรมไม่ควรแก้อริยะ, เป็นธรรมดำ นับเนื่องในธรรมดำ, นั้นๆ; ใครเล่า ละขาดธรรมเหล่านั้นไม่มีเหลือ แล้วประพฤติดังไปอยู่ : จะเป็น หมู่สงฆ์สาวกของพระสมณโคดม หรือ หรือว่าจะเป็น หมู่สงฆ์สาวกของคณาจารย์ผู้เจริญเหล่านั้น”. กัสสปะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีอยู่แล้ว : ___ กัสสปะ ! ในกรณีอย่างนั้นนั้น เมื่อ วิญญูชนหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดูอยู่ เขาจะสรรเสริญพวกเรา (พระองค์กับสาวกของพระองค์) ในข้อนั้นแหละ เป็นอย่างมาก.

กัสสปะ ! อีกประการหนึ่ง : วิญญูชนจงหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดู โดยทำการเปรียบคู้กันระหว่างศาสดากับศาสดา ระหว่างหมู่สงฆ์กับหมู่สงฆ์ ว่า “ธรรมเหล่าใดที่ผู้เจริญเหล่านี้ บัญญัติตรงกันว่าเป็นกุศล นับเนื่องในกุศล, เป็นธรรมไม่มีโทษ นับเนื่องในธรรมไม่มีโทษ, เป็นธรรมควรเสพ นับเนื่องในธรรมควรเสพ, เป็นธรรมควรแก้อริยะ นับเนื่องในธรรมควรแก้อริยะ, เป็นธรรมฝ่ายขาว นับเนื่องในธรรมฝ่ายขาว, นั้นๆ; ใครเล่า สมาทานธรรมเหล่านั้นหมดจดไม่มีส่วนเหลือ แล้วประพฤติดังไปอยู่ : จะเป็น หมู่สงฆ์สาวกของ

๑. บาลี มหาสัทธานาทสูตร ส.ท. ๔/๒๐๘/๒๖๔. ทรัสแก่จกัฏฐปะ ที่กัณณกถลมิททายวัน ไกลเมืองอุชชุนา.

พระสมณโคดม หรือ หรือว่าจะเป็น หมุ่สงฆ์สาวกของคณาจารย์ผู้เจริญเหล่านี้”
 กัสสปะ ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีอยู่แล้ว : — กัสสปะ ! ในกรณีอย่างนั้น
 เมื่อวิญญูชนหยิบขึ้นมาพิจารณา แยกแยะ สอบสวนดูอยู่ เขาจะสรรเสริญพวกเรา
 (พระองค์กับสาวกของพระองค์) ในข้อนั้นแหละ เป็นอย่างมาก.

ตามเสียงของวัชชียมาทคหบดี

: ทรงเป็นวัชชียมาท มิชเฏสวาที^๑

(พวกอัญญเดียรธีย์ ได้กล่าวกะวัชชียมาทคหบดีว่า “คหบดี ! ได้ยินว่า พระ
 สมณโคดมคติเตยนตะทั้งปวงหรือ ย่อมค้ำย่อมว่าร้ายซึ่งผู้บำเพ็ญตะบะ มีการเป็นอยู่ปอน ๆ
 ทั้งปวง โดยส่วนเดียวหรือ ?” คหบดีตอบว่า :-)

“ท่านผู้เจริญ ท. ! พระผู้มีพระภาคมิได้คติเตยนตะทั้งปวง ย่อมไม่ค้ำ
 ไม่ว่าร้ายซึ่งผู้บำเพ็ญตะบะ มีการเป็นอยู่ปอน ๆ ทั้งปวง โดยส่วนเดียวด้วย. ท่าน
 ผู้เจริญ ท. ! พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิผู้ที่ควรตำหนิ ทรงสรรเสริญผู้ที่ควร
 สรรเสริญ. ท่านผู้เจริญ ท. ! เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน
 สรรเสริญผู้ที่ควรสรรเสริญอยู่เช่นนั้น จึงทรงเป็น วัชชียมาท^๒ พระผู้มีพระภาคนั้น
 หาได้ทรงเป็น เภฏสวาที^๓ ในข้อนี้ไม่”.

๑. คำของวัชชียมาทคหบดี กล่าวตอบพวกปริพาชกเดียรธีย์อื่น ที่ปริพาชการาม.

๒. วัชชียมาท คือผู้กล่าวแบ่งแยกชนธรรมาตยตะ โดยไม่มีสัตว์บุคคลตัวตน มีแต่สิ่งที่เป็นเหตุ
 บัจริย อันทำให้มีความแตกต่างกัน จนบัญญัติได้ว่า กุศลหรืออกุศล เป็นต้น ตรงกันข้ามจาก
 พวกอวัชชียมาท ซึ่งบัญญัติเป็นทวิเป็นตน เป็นต้นเป็นก้อน ไม่ประกอบด้วยเหตุบัจริยใดๆ.
 ไม่มีการจำแนกโดยความเป็นชนธรรมาตยตะเป็นต้น ซึ่งผิดหลักของพุทธศาสนา. พวก
 เภฏสวาที คือพวกที่กล่าวอะไรโดยส่วนเดียวอย่างเดียว อย่างพวกอนัตตลิกทิกทูลทั้งหลาย ไม่มี
 ลักษณะแห่งมัชฌิมาปฏิปทา จัดไว้ในฐานะเป็นมิจฉาทิกทูลนอกพระพุทธศาสนาด้วยเหมือนกัน.

ตามเสียงคนนอก ทักล่าวถึงพระองค์

๕๑๑

ครั้นรัชสมัยมหิตลภคติกาลว้แล้ว ปรีพพชกผู้หนึ่งได้ล่าวกะทบทินันว่า
“คทบทิ ! ทานหุคก่อน ในข้อที่ทานล่าวสรรเสริญคุณของพระสมณโคดม, พระสมณโคดม
นั้น เป็นเวนยโก (ผู้นำไปกระทำให้วินาศ) เป็นอัปปัญญัติโก (ผู้ไม่มีบัญญัติ)”
คั้งนี้. รัชสมัยมหิตลภคติ ได้ล่าวตอบ คั้งนี้ว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ท. ! แม้ในข้อนี้ ข้าพเจ้าขอล่าวกะท่าน ท. อย่างเป็น
ธรรมว่า พระผู้มีพระภาค ทรงบัญญัติว่า ข้อนเป็นกุศล ข้อนเป็นอกุศล เมื่อพระ
ผู้มีพระภาคทรงบัญญัติซึ่งกุศลอกุศลอยู่ดังนี้ จึงชื่อว่า เป็น สัปปัญญัติโก (ผู้มีบัญญัติ)
พระผู้มีพระภาคนั้น หาได้เป็นเวนยโก อัปปัญญัติโก ไม่ ดังนี้”. (เมื่อได้ฟังคั้ง
พวกอัญญเถรยัยปรีพพชกก็เจียบไป.)

ตามเสียงของโปฏฐปาทปรีพพชก

: ทรงบัญญัติหลักเรื่อง “คดา”^๑

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้ว
ไม่นาน. ปรีพพชกเหล่านั้นได้รุมกันตัดพ้อข้าพระองค์โดยรอบด้านว่า ท่านโปฏฐ-
ปาทปรีพพชกผู้เจริญนี้ เป็นอย่างนี้เอง : พระสมณโคดมกล่าวถ้อยคำใด ท่านก็
อนุโมทนาถ้อยคำของพระสมณโคดมนั้นว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ! ข้อนันถูกแล้ว,
ข้าแต่พระสุคต ! ข้อนันถูกแล้ว” ดังนี้; แต่ว่าพวกเราไม่ได้รับทราบเอกังสิกธรรม
จากพระสมณโคดมแม้หน้อยเดียว ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง, โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่
มีที่สิ้นสุด, ชีวะก็ดวงนั้นร่างกายก็ร่างนั้น หรือว่าชีวะก็ดวงอื่นร่างกายก็ร่างอื่น,
ตายแล้วย่อมเป็นอย่างที่เป็นมาแล้ว หรือว่าตายแล้วไม่เป็นอย่างที่เป็นมาแล้วอีก,

๑. คำของโปฏฐปาทปรีพพชก กราบทูลแด่พระผู้มีพระภาค. ส.ท. ๔/๒๓๕/๒๔๖.

ตายแล้วย่อมเป็นอย่างที่เป็นอย่างมาแล้วอีกก็มีไม่เป็นก็มี หรือว่าตายแล้วเป็นอย่างที่เป็นอย่างมาแล้วอีกก็ไม่ใช่ไม่เป็นก็ไม่ใช่, ดังนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เมื่อปริพพาชก ท. เหล่านี้กล่าวดังนั้นแล้ว, ข้าพระองค์ได้กล่าวกะพรวกเขาเหล่านั้นว่า - ถึงแม้ข้าพเจ้าเองก็ไม่ได้รับทราบเอกังสิก-ธรรม จากพระสมณโคตมแม้หนึ่งเดียว ว่าโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง, โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่มีที่สิ้นสุด, — ฯลฯ — ตายแล้วย่อมเป็นอย่างที่เป็นอย่างมาแล้วอีกก็มีไม่เป็นก็มี หรือว่าตายแล้วเป็นอย่างที่เป็นอย่างมาแล้วอีกก็ไม่ใช่ไม่เป็นก็ไม่ใช่; ก็แต่ว่า พระสมณโคตม ย่อมบัญญัติกฎปฏิบัติ ตัจฉปฏิบัติ ตถาปฏิบัติ อันเป็นธัมมัญญิตตา เป็นธัมมเนียมตา. เมื่อพระสมณโคตมบัญญัติ ซึ่งกฎปฏิบัติ ตัจฉปฏิบัติ ตถาปฏิบัติ อันเป็นธัมมัญญิตตา เป็นธัมมเนียมตา อยู่ดังนี้, โฉนเล่า วิญญูชนเช่นกับข้าพเจ้า จะไม่พึงอนุโมทนาซึ่งสุภาสิตของพระสมณโคตม โดยความเป็นสุภาสิต ดังนี้.

หมายเหตุ : เอกังสิกธรรม คือ ธรรมที่มีการกล่าวยืนยันโดยส่วนเดียว ไม่มีข้อแม้ว่าจะต้องเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ส่วนตถาปฏิบัติ เป็นตัน ซึ่งเป็นธัมมัญญิตตา เป็นธัมมเนียมตานั่น หมายถึงอิทัปปัจจยาปฏิจัสสมุปบาท ซึ่งกล่าวถึงสิ่งทั้งปวง ย่อมเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไม่อาจจะกล่าวสิ่งใดว่าเป็นไปโดยส่วนเดียว เพียงอย่างหนึ่งอย่างใดได้ (ดูปฏิจัสสมุปบาทจากพระโอษฐ์ หน้า ๔๓). —ผู้รวบรวม.

ตามเสียงของบีโลติกะปริพพาชก^๑

: ทรงมีคุณธรรมลึกจนผู้อื่นได้แต่เพียงอนุมาณเอา

ชาณุตโตธีพราหมณ์เห็นบีโลติกะปริพพาชกเดินมาแต่ที่ไกล ได้ถามว่า “ท่านผู้เป็น
วิจฌายนโคตร ย่อมมาแต่ไหนแต่ยั้งวันเช่นนี้ ?”

-
๑. คำของบีโลติกะปริพพาชก ตอบชาณุตโตธีพราหมณ์ตามความรู้สึกของคนที่มิอยู่ในพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าพระองค์เป็นเช่นไร. ม.ม. ๑๒/๓๓๖/๓๒๕.

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้ามาแต่สำนักพระสมณโคดม”.

“ท่านวิจยโคตรผู้เจริญ ! บัดนี้พวกท่านถือว่าพระสมณโคดมมีความรอบรู้และความเจียบแหลมเพียงไหน ?”

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้านะหรือ จักรู้จักความรอบรู้และความเจียบแหลมของพระสมณโคดมว่าเป็นอย่างไรได้, คนที่จะรู้ได้ ก็แต่คนที่มีความรอบรู้และความเจียบแหลมเท่ากับพระสมณโคดมเท่านั้น”.

“ท่านผู้เจริญ ! ท่านผู้เป็นวิจยโคตรย่อมสรรเสริญพระสมณโคดมกับเขาด้วยอย่างมากมายเหมือนกันหรือ ?”

“ท่านผู้เจริญ ! อะไร ข้าพเจ้านะหรือจะไม่สรรเสริญพระสมณโคดม. พระสมณโคดมนี้เป็นผู้ที่ใคร ๆ พวกกันสรรเสริญกันทั่วหน้า ว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”.

“ท่านผู้วิจยโคตร เห็นอำนาจประโยชน์ของอะไร จึงได้มีความเลื่อมใสในพระสมณโคดม มากมายถึงเพียงนี้ ?”

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าเป็นใครไหนมา ที่จะไม่เลื่อมใสอย่างมากมายในพระสมณโคดม. เรื่องนี้ เปรียบเหมือนนักล่าช้างผู้ฉลาด เข้าไปในป่าช้าง ได้เห็นรอยเท้าช้างในป่านั้น โดยยาวก็ยาวมาก โดยกว้างก็กว้างมาก, เขาก็ถึงความแน่ใจได้ว่า ช้างตัวนี้ใหญ่ ช้อนั้นโต ข้าพเจ้านั้นก็ฉันนั้น, ในกาลใดได้เห็นเครื่องยืนยัน ๔ ประการในพระสมณโคดม, ในกาลนั้นข้าพเจ้าก็ถึงความแน่ใจว่า พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง พระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นตรัสไว้ถูกต้องแล้ว สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ดงน.

“ท่านผู้เจริญ ! เครื่องยืนยัน ๔ ประการนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? คือ

(๑) ข้าพเจ้าได้เห็น ขัตติยบัณฑิต บางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม เคยทำการไต่वाढะ มาอย่างเชี่ยวชาญ มีปัญญาคมกล้าปานว่าจะแทงชนเนื้อทรายได้ เทียวทำลายความคิดเห็นของผู้อื่นอยู่ด้วยปัญญาของตน บัณฑิตเหล่านั้นได้ฟังข่าวว่า พระสมณโคตมประทับอยู่ที่หมู่บ้านหรือในคณชื่อนั้น ๆ เขาพากันผูกบัญหาเตรียมไว้ ทุกหมู่ทุกทางว่า ถ้าเรากลามบัญหาให้พระสมณโคตม ถ้าพระสมณโคตมแก้อย่างนี้ เราจะแย้งอย่างนั้น, ถ้าแก้อย่างนั้น เราจะแย้งอย่างนี้ แล้วพากันไปสู่หมู่บ้าน หรือสู่นิมที่พระสมณโคตมประทับอยู่ ครั้นไปถึงแล้วได้เข้าไปเฝ้าพระสมณโคตม ถึงที่ประทับ. พระสมณโคตมได้แสดงธรรมมิกกา ได้ปลุกใจขัตติยบัณฑิตเหล่านั้นให้มีความกล้าหาญว่าเริงด้วยธรรมมิกกา, บัณฑิตเหล่านั้น ถูกชี้แจงปลุกใจให้มีความกล้าหาญว่าเริงเช่นนั้นแล้ว ก็ทำได้ถามบัญหาไม่, แล้วจะพูดอะไรกันถึงการแย้งตามที่คิดกันไว้. เขาพากันกลายเป็นสาวกของพระสมณโคตมนั่นเอง หมดสิ้นไม่มีเหลือ.

ท่านผู้เจริญ ! ในกาลใดข้าพเจ้าได้เห็นเครื่องยืนยันประการที่ ๑ นี้ ในพระสมณโคตม ในกาลนั้นข้าพเจ้าก็ถึงความแน่ใจว่า ‘พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง. พระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ตรัสไว้ถูกต้องแล้ว. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว’ ดังนี้.

“ท่านผู้เจริญ ! (๒) ข้าพเจ้าได้เห็น พรหมบัณฑิต บางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม เคยทำการไต่वाढะมาอย่างเชี่ยวชาญ____(ฯลฯ)____ (มีข้อความทำนองเดียวกับข้อที่ ๑ ทุกอย่างจนตลอดทั้งข้อ).

“ท่านผู้เจริญ ! (๓) ข้าพเจ้าได้เห็น คหบดีบัณฑิต บางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม เคยทำการไต่वाढะมาอย่างเชี่ยวชาญ____(ฯลฯ)____ (มีข้อความทำนองเดียวกับข้อที่ ๑ ทุกอย่าง จนตลอดทั้งข้อ).

“ท่านผู้เจริญ ! (๔) ข้าพเจ้าได้เห็น สมณบัณฑิต บางพวก มีปัญญาละเอียดสุขุม เคยทำการโศกโศกอย่างเชี่ยวชาญ... (ฯลฯ) ... แล้วจะพูดอะไรกันถึงการแย้งตามที่คิดกันไว้. เขาพากันทูลขอโอกาสกะพระสมณโคดม เพื่อการบรรพชา บวชจากเรือนถึงความไม่มีเรือน หมดสิ้นไม่มีเหลือ. พระสมณโคดม ย่อมให้บรรพชาแก่บัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น. บัณฑิตเหล่านั้น ครั้นบวชแล้วในธรรมวินัยนั้น เป็นผู้หลีกออกสู่ที่สงัด ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปในสมาธิภาวนาอยู่เป็นปกติ, ไม่นานเลย ก็ทำให้แจ้งได้ซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีพรหมจรรย์อื่นยิ่งกว่า อันเป็นที่ปรารถนาของกุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นผู้ไม่มีเรือน, ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงสุขอันเกิดแต่พรหมจรรย์นั้นแล้วแลอยู่. ท่านเหล่านั้นได้พากันกล่าวว่า ‘ท่านผู้เจริญทั้งหลายเอ๋ย ! เราไม่ขยหัวใจของเราอีกต่อไป. เราไม่ขยหัวใจของเราอีกต่อไป. ก่อนหน้านั้น พวกเราไม่เป็นสมณะ ก็ปฏิญญาว่าตัวเองเป็นสมณะ, ไม่เป็นพราหมณ์ ก็ปฏิญญาตัวเองว่าเป็นพราหมณ์, ไม่เป็นอรหันต์ ก็ปฏิญญาตัวเองว่าเป็นอรหันต์. บัดนี้ พวกเราเป็นสมณะแล้ว, บัดนี้พวกเราเป็นพราหมณ์แล้ว, บัดนี้พวกเราเป็นอรหันต์แล้ว.’ ดังนี้. ท่านผู้เจริญ ! ในกาลใดข้าพเจ้าได้เห็นเครื่องยืนยันประการที่ ๔ นี้ ในพระสมณโคดม, ในกาลนั้นข้าพเจ้าก็ถึงความแน่ใจว่า ‘พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง. พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ตรัสไว้อย่างถูกต้องแล้ว. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ปฏิบัติดีแล้ว’ ดังนี้.

“ท่านผู้เจริญ ! ในกาลใด ข้าพเจ้าได้เห็นเครื่องยืนยันทั้ง ๔ ประการเหล่านั้น ในพระสมณโคดม, ในกาลนั้น ข้าพเจ้าได้ถึงความแน่ใจแล้วว่า ‘พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง. พระธรรมเป็นสิ่งที่

ที่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ตรัสไว้อย่างถูกต้องแล้ว. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้”.

ถ้าเช่นนั้น ชาตบุตรโสณิพราหมณ์ได้ลงจากรถ ทำผ้าห่มเฉียงบ่า ประณมมืออัญชลีไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ กล่าวอุทานขึ้น ๓ ครั้งว่า :-

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส !

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส !

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ! และว่า เมื่อไรหนอ เราจะพึงพบปะสมาคมกับพระสมณโคตมุนี, ทำอย่างไรหนอ จะได้สนทนาเรื่องไร ๆ กับพระสมณโคตมุนี ดังนี้.

ตามเสียงของปึงคิยานีพราหมณ์

: ทรงอยู่เหนือคำสรรเสริญของคนธรรมดา^๑

(การสนทนาระหว่าง การณปาลีพราหมณ์ กับปึงคิยานีพราหมณ์ บรรณารักษ์ผู้มีพระภาค ดังต่อไปนี้ :-)

“ท่านปึงคิยานีผู้เจริญ ! ท่านสำคัญความรอบรู้และความเจียบแหลมของพระสมณโคตม ว่าเป็นอย่างไร, เห็นจะเป็นบัณฑิตเชียวนะ !”

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าจะรู้ถึงความรอบรู้และความเจียบแหลมของพระสมณโคตม อย่างไรได้; ผู้ที่จะรู้ได้ ก็ต้องเป็นเหมือนพระสมณโคตมเท่านั้น.”

๑. คำตอบของปึงคิยานีพราหมณ์ แก่การณปาลีพราหมณ์ผู้ชักใช้ด้วยความไม่หวังดีในพระผู้มีพระภาคในตอนแรก ตอนหลังกลับเลื่อมใส ประกาศรับนับถือพระผู้มีพระภาค ในขณะที่กำลังควบคุมคนงานให้ทำงานอยู่ในลานของพระราชวัง. ปญจก. อ. ๒๒/๒๖๓/๑๕๔.

“ได้ยินว่า ท่านปึงคียานี้ ย่อมสรรเสริญพระสมณโคดม ด้วยคำสรรเสริญอัน
ไพเราะ”.

“ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าเป็นใครที่ไหนมา ที่จะสรรเสริญพระสมณโคดม
ได้. พระสมณโคดมนี้ เขาสรรเสริญกันแล้วสรรเสริญกันอีก ว่าเป็นผู้ประเสริฐ
กว่าเทวดาและมนุษย์ ท.”.

“ก็ท่านปึงคียานี้ผู้เจริญ เห็นอยู่ซึ่งอำนาจแห่งประโยชน์อะไรในพระสมณโคดมนี้
จึงได้เลื่อมใสยิ่ง ถึงอย่างนี้ ?”

“ท่านผู้เจริญ ! เปรียบเหมือนบุรุษได้อุ้มหน้าด้วยรสอันเลิศแล้ว ย่อม
ไม่ยากที่จะดื่มรสอันเลวอย่างอื่น, ฉะนั้น; ท่านผู้เจริญเอ๋ย ! บุคคลพึงธรรมของ
พระสมณโคดมโดยลักษณะใด ๆ คือ โดยสุตตะ เเคยยะ เวยยาकरणะ อัมภุตธรรมะ
แล้ว, เขาย่อม ไม่ยากที่จะพึงธรรมของสมณะเป็นอันมากเหล่านี้ โดยลักษณะ
นั้น ๆ ฉะนั้น.

“ท่านผู้เจริญ ! หรือเปรียบเหมือนบุรุษผู้มีความหิว อ่อนเพลียเป็นกำลัง
พบก้อนแห่งน้ำผึ้ง ก็จะไม่ลิ้ม โดยลักษณะที่เขาจะได้อร่อยไม่เจือปน, ฉะนั้น;
ท่านผู้เจริญเอ๋ย ! บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดม โดยสุตตะ เเคยยะ เวยยาकरणะ
อัมภุตธรรมะ ใด ๆ, เขาย่อม ได้ความพอใจ ย่อมได้ความเลื่อมใสแห่งใจ โดย
ลักษณะนั้น ๆ ฉะนั้น.

“ท่านผู้เจริญ ! หรือเปรียบเหมือนบุรุษได้ปุ้มไม้จันทน์ ของไม้จันทน์
เหลืองหรือไม้จันทน์แดง เขาสูดกลิ่นที่ตอนล่าง หรือตอนกลาง หรือตอนบน ใด ๆ,
เขาก็ย่อมได้รับกลิ่นหอมอันไม่เจือปน, ฉะนั้น; ท่านผู้เจริญเอ๋ย ! บุคคลพึงธรรม

ของพระสมณโคดม โดยสุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ อัပ္พุตตรมมะ ไตฺย, เขาพึง
ประสบความปราโมทย์ความโสมนัส โดยลักษณะนั้น ๆ ฉะนั้น.

“ท่านผู้เจริญ! หรือเปรียบเหมือนบุรุษอาพาธ มีความทุกข์ บัวยหนัก
หมอผู้ฉลาดกำจัดอาพาธของเขาออกไปได้โดยฐานะ, ฉันทะ; ท่านผู้เจริญเอ๋ย!
บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดม โดยสุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ อัပ္พุตตรมมะ
ไตฺย, โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาส ของเขา ย่อมถึงซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้
โดยลักษณะนั้น ๆ ฉะนั้น.

“ท่านผู้เจริญ! หรือว่าเปรียบเหมือนสระโบกขรณี มีน้ำเป็นประกาย
น่ายินดี เป็นน้ำเย็น ขาวจับแสงฟ้า มีท่าสะดวกสบาย น่ารื่นรมย์. บุรุษคนหนึ่ง
เดินมา มีตัวร้อนระอุ กลุ้มอยู่ด้วยความร้อน เหน็ดเหนื่อย ตัวสั่น ระบายน้ำอยู่,
เขาลงสู่สระโบกขรณี อาบแล้ว ดื่มแล้ว ระงับความกระวนกระวายลำบากเร่าร้อน
ทั้งปวงได้, ฉันทะ; ท่านผู้เจริญเอ๋ย! บุคคลพึงธรรมของพระสมณโคดม โดย
สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ อัပ္พุตตรมมะ ไตฺย, ความกระวนกระวาย ความลำบาก
ความเร่าร้อน (แห่งจิต) ของเขา ย่อมระงับไป โดยลักษณะนั้น ๆ ฉะนั้น.” ดังนี้.

เมื่อปัจฉิมกนิพัทธาภรณ์ กล่าวอย่างนี้แล้ว การแปลพิราหมณ์ ได้ลุกขึ้นจากอาสนะ
ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง ถูกราชชาวลงบนพื้นดิน ประณมอัญชลีไปทางทิศที่พระผู้มีพระภาค
ประทับอยู่ ได้กล่าวอุทานขึ้น ๓ ครั้ง ว่า :-)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ตามเสียงของวัดสการพราหมณ์^๑

: ทรงมีคุณธรรมสูง ๔ ประการ

พระโคตมผู้เจริญ ! เรื่องนี้หน้าอัสจรรย์, เรื่องนี้ไม่เคยมีมาก่อน, ก็ตามที่พระองค์ตรัส^๒ ข้าพระองค์จำได้ว่า พระองค์ประกอบพร้อมด้วยธรรม ๔ ประการนี้ คือ :-

(๑) พระโคตมผู้เจริญเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเกตุลแก่มหาชน เพื่อความสุขของมหาชน เพื่อยังประชุมชนเป็นมากให้ประดิษฐานอยู่ในอริยญายธรรม คือ ความเป็นผู้มีธรรมงาม มีธรรมเป็นกุศล.

(๒) พระโคตมผู้เจริญจำนงจะตรึกเรื่องใด ก็ตรึกเรื่องนั้นได้ ไม่จำนงจะตรึกเรื่องใด ก็ไม่ตรึกเรื่องนั้นได้, จำนงจะดำริเรื่องใดก็ดำริเรื่องนั้นได้ ไม่จำนงจะดำริเรื่องใด ก็ไม่ดำริเรื่องนั้นได้, ทั้งนี้เป็นเพราะพระโคตมเป็นผู้มีอำนาจเหนือจิต ในคลองแห่งความตรึกทั้งหลาย.

(๓) พระโคตมผู้เจริญเป็นผู้ได้ตามต้องการ ได้โดยไม่ยากได้โดยไม่วุ่นวายมานานทั้ง ๔ อันเป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในภพปัจจุบัน อันเป็นธรรมเป็นไปในทางจิตชั้นสูง.

(๔) พระโคตมผู้เจริญกระทำให้งั่งได้ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะหมดอาสวะแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงแล้ว และอยู่ในวิหารธรรมนั้น ในภพเป็นปัจจุบันนี้ ดังนี้.

๑. คำของวัดสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์แห่งมคธ ทูลสรรเสริญถึงการบัญญัติบุคคล ที่เป็นมหาบุรุษ มหาปราชญ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ ที่เวฬุวัน ใกล้เมืองราชคฤห์. จตุกก. อ. ๒๑/๔๗/๓๕.

คามเสียงของอัครกามเทพ^๑

: ทรงทราบมูธาและมูธาธิบาท

ดูก่อนพราหมณ์ ! แม้ข้าพเจ้า ก็ไม่ทราบเรื่องนั้น. ความรู้เรื่องนั้นของข้าพเจ้าไม่มี; เพราะว่า เรื่องมูธาและมูธาธิบาทนั้น, เป็นธรรมที่ชนะสำหรับท่านผู้เป็นชนะเท่านั้น. —

(แต่ว่า) มีพระสมณสากยบุตร ผู้เป็นเชื้อสายแห่งพระเจ้าโอกกากราช ออกผนวชแล้วจากนครกบิลพัสดุ์ เป็นผู้นำแห่งชาวโลก เป็นผู้กระทำความสว่างแก่มหาชน เป็นผู้ตรัสรู้เองถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง บรรลุซึ่งอภิญาและพระนครบถวัน มีจักขุในธรรมทั้งหลาย ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง หลุดพ้นแล้วในธรรมเป็นเครื่องสิ้นไปแห่งอุปธิ เป็นพระพุทธเจ้าผู้มีภักดิ์ธรรมในโลก มีพุทธจักขุ ทรงแสดงธรรมอยู่แล้ว. ท่านจงไปทูลถามเถิด, พระองค์จักทรงแสดงซึ่งมูธาและมูธาธิบาท^๒ นั้น แก่ท่าน.

๑. คำของอัครกามเทพ กล่าวแก่พราหมณ์พาวรี. วัตถุประสงค์ ปารายนวรรค สุตก. ข. ๒๕/๕๒๕/๔๒๔.
๒. ปรากฏตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสตอบในเรื่องนี้ ว่า มูธา คืออวิชา และมูธาธิบาท คือวิชาอันประกอบด้วยสัทธา สติ สมาธิ จินตะ วิริยะ. (วัตถุประสงค์ ปารายนวรรค สุตก. ข. ๒๕/๕๒๕/๔๒๔).

ตามเสียงของหัตถกเทวบุตร^๑

: ทรงอัคน้อยด้วยวิธีทํานานาชนิด

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมเหล่าใด ที่ข้าพระองค์เคยประพบัติเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ธรรมเหล่านั้นข้าพระองค์ก็ยังประพบัติอยู่บัดนี้ แลยังประพบัติธรรม ที่ไม่เคยประพบัติเมื่อครั้งเป็นมนุษย์อีกด้วย.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าถูกแวดล้อมแออัดอยู่ด้วยหมุกกุฏ ภิษุณี อุบาสก อุบาสิกา พวกพระราชา มหาอำมาตย์ พวกเคียรถีย์ และสาวกเคียรถีย์, ข้อนั้นใด; ข้าพระองค์ตามปรกติก็เกลื่อนกล่นอยู่ด้วยเทวบุตรทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน. เทวบุตรทั้งหลายมาแม้แต่ที่ไกลๆ ตั้งใจว่า “เราทั้งหลายจักฟังธรรมในสำนักหัตถกเทวบุตร” ดังนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ ไม่อ้อมไม่เบ้อของ ๓ อย่างจนตาย. ของ ๓ อย่าง อย่างไรกัน ? ๓ อย่างคือ :-

ข้าพระองค์ไม่อ้อมไม่เบ้อการเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า จนตาย.

ข้าพระองค์ไม่อ้อมไม่เบ้อการได้ฟังพระสัทธรรม จนตาย.

ข้าพระองค์ไม่อ้อมไม่เบ้อการได้บูชาฎฐากพระสงฆ์ จนตาย.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ไม่อ้อมไม่เบ้อของ ๓ อย่างนั้นแลจนตาย.

-
๑. ตามเสียงของหัตถกเทวบุตร ซึ่งเมื่อเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ที่เชตวันาราม ใกล้เมืองสาวัตถี ถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าถามถึงการประพบัติธรรมเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ว่าเคยวนยังประพบัติอยู่หรือไม่ ? ตัก. อ. ๒๐/๓๕๙/๕๖๗.

คามเสียงของเทวดาบางคน^๑

: ใครคุ้มความอดทนของพระโคตมก็เท่ากับคนไม่มีตา

(ในคราวที่พระองค์ ทรงอาพาธด้วยสะเก็ดหินกระทบ ประทับอยู่ที่มัททกุจฉิมิกทายวัน เสวยทุกขเวทนอันแรงกล้า ทรงมีสติสัมปชัญญะออกกลั้นเวทนานั้นได้ ไม่กระวนกระวาย ประทับสัณเฑาะอยู่. เทวดาพวกสกุลลพกาภิการจำนวนหนึ่ง เข้ามาเฝ้า กล่าวอุทานในที่เฉพาะพระพักตร์ : เทวดาคนหนึ่ง กล่าวว่า ทรงอดทนเหมือนช้าง; คนหนึ่งกล่าวว่า ทรงอดทนเหมือนสีหะ; คนหนึ่ง ว่า เหมือนม้าอาชาไนย; คนหนึ่ง ว่า เหมือนโคจำฝูง; คนหนึ่ง ว่า เหมือนโคลากเข็น; คนหนึ่ง ว่า เหมือนสัตว์สำหรับออกศึกที่ฝึกดีแล้ว. เทวดาคนสุดท้าย ได้กล่าวอุทาน ดังต่อไปนี้ว่า :-)

ท่านจงดูสมาริ (ของพระสมณโคตม) ที่อบรมดีแล้ว; จงดูจิตที่หลุดพ้นดีแล้ว ที่ไม่ฟูขึ้นเพราะอภิขมา ไม่แพบลงเพราะโทมนัส และไม่ต้องข่มต้องห้ามด้วยสังขารธรรมอีกต่อไป, (ของพระสมณโคตม). บุคคลใด สำคัญบุรุษผู้เปรียบได้ด้วยนาเค เปรียบได้ด้วยสีหะ เปรียบได้ด้วยม้าอาชาไนย เปรียบได้ด้วยโคจำฝูง เปรียบได้ด้วยโคลากเข็น เปรียบได้ด้วยสัตว์สำหรับออกศึกที่ฝึกดีแล้ว ว่าเป็นบุรุษที่ควรดูหมิ่น; ผู้นั้นเห็นจะเป็นอื่นไปไม่ได้ นอกจากเป็นผู้ไม่มีตาจะดู ดังนี้.

คามเสียงของท้าวสักกะจอมเทพ^๒

: ทรงพระคุณที่ขอบใจเทวดา ๘ ประการ

(ท้าวสักกะจอมเทพ ได้กล่าวถามพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ท่านผู้วิบุลย์ ท. ๑ ท่าน ท. ปรารถนาจะฟังพระคุณ ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคตามที่แท้จริง ไหม? เทวดาเหล่า

๑. บาลี สคา. ส. ๑๕/๓๔/๑๓๐.

๒. คำของท้าวสักกะเทวราช กล่าวสรรเสริญคุณของพระผู้มีพระภาค ท่านกลางเทวดาชั้นดาวดึงส์ แล้วปัญจสิขเทพบุตร ได้นำเรื่องราวนี้มาเล่าถวายพระผู้มีพระภาค ณ ที่ประทับ ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้เมืองราชกฤห์. มหา. ที. ๑๐/๒๕๓/๒๑๑.

นั้น ได้กล่าวรับคำว่า ปรารถนาจะฟัง. ท้าวสัททะได้กล่าวประกาศพระคุณ ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคตามที่แท้จริงแก่พวกเทวทาสชั้นดาวดึงษ์ ด้วยถ้อยคำดังต่อไปนี้ :-)

ดูก่อนท่านผู้เป็นเทวดาแห่งชั้นดาวดึงษ์ผู้เจริญ ท. ! ท่าน ท. จะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร (ตามแต่ท่านจะประสงค์) :

๑. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงปฏิบัติแล้วเพื่อประโยชน์แก่กุลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความเอ็นดูต่อโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ ท. เราไม่เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้อย่างนี้เลย ในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็ไม่เคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น.

๒. พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสดีแล้ว เป็นธรรมอันผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ควรเรียกกันมาดู ควรน้อมเข้ามาใส่ตน เป็นธรรมที่ผู้รู้ได้เฉพาะตน. เราไม่เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้อย่างนี้ ผู้แสดงธรรมที่ควรน้อมเข้ามาสู่ตนอย่างนี้เลย ในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็ไม่เคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น.

๓. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติแล้วว่า นีเป็นกุศล นีเป็นอกุศล นี้ประกอบด้วยโทษ นี้ไม่ประกอบด้วยโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้ประกอบด้วยการแบ่งแยกเป็นธรรมดำธรรมขาว. เราไม่เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้อย่างนี้ ผู้บัญญัติแล้วซึ่งธรรม ท. โดยความเป็นกุศล อกุศล เป็นต้น อย่างนี้เลยในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็ไม่เคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น.

๔. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิบัติทาแก่สาวก ท. เป็นอย่างดีแล้ว : นิพพานและปฏิบัติหาย่อมกลมกลืนกัน เปรียบเสมือน

น้ำในแม่น้ำคงคากับน้ำในแม่น้ำยมุนา ย่อมไหลกลมกลืนเสมอกัน. เราไม่เห็นพระ-
ศาสดาผู้ประกอบด้วยของคุณแม้อย่างนี้ ผู้บัญญัติปฏิบัติเพื่อให้ถึงซึ่งนิพพานอย่างนี้
เลยในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็มิเคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น.

๕. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้ซึ่งสหายเป็นผู้ปฏิบัติในระดับ
พระเสขะและผู้ย่อยบพรหมจรรย์สันอาสาสะ; เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึง
ทรงละจากหมู่แล้ว ประกอบความยินดีในการอยู่พระองค์เดียว อยู่. เราไม่เห็น
พระศาสดาผู้ประกอบด้วยของคุณแม้อย่างนี้ ผู้ประกอบความยินดีในการอยู่ผู้เดียว
อย่างนี้ เลยในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็มิเคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระ-
องค์นั้น.

๖. ลากและเสียงสรรเสริญ ได้พร้อมพร้อมแก่พระผู้มีพระภาคอย่างเดีย
วกับที่พวกภิกษุทั้งหลายเข้าพ้อใจกันอยู่ แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปราศจาก
ความมัวเมา เสวยพระกระยาหาร. เราไม่เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยของคุณแม่
อย่างนี้ ผู้เสวยพระกระยาหารอยู่โดยปราศจากความมัวเมาอย่างนี้ เลยในอดีตกาล
แม้ในกาลนี้ก็มิเคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น.

๗. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตรัสอย่างไรทำอย่างนั้น ทำอย่างไรตรัส
อย่างนั้น; เพราะเหตุนี้ พระองค์จึงชื่อว่า เป็นผู้ถาวาที่ตถาการี ยถาการีตถาวาที่.
เราไม่เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยของคุณแม้อย่างนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
แล้วอย่างนี้ เลยในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็มิเคยเห็น นอกจากพระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น.

๘. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงเป็นผู้ขามวิจิตรได้แล้ว
ปราศจากความสงสัยว่าอะไรเป็นอะไร มีความดำริประสบความสำเร็จแล้ว ถึงกับมี

อาทิพรหมจรรย์เป็นอัยยาศัย. เราไม่เห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณแม้อย่างนี้
ผู้มอทิพรหมจรรย์เป็นอัยยาศัยอย่างนี้ เลยในอดีตกาล แม้ในกาลนี้ก็มิเคยเห็น
นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นี้.

(ท้าวสักกะผู้จอมเทพ ได้กล่าวประกาศพระคุณของพระผู้มีพระภาคตามที่แท้จริงแก่
เทวราชันยวาทินท. ๘ ประการเหล่านั้นแล้ว; พวกเทวคาพกัณเฑียรปริชา ส่งเสียงกึ่งก้อง, บาง
พวกร้องขึ้นว่า อยากจะให้พระพุทธรูปอย่างนี้เกิดขึ้นในโลกสัก ๔ องค์, บางพวกร้องว่า อยากให้
เกิดขึ้นสัก ๓ องค์, บางพวกว่า อยากให้เกิดขึ้นสัก ๒ องค์; ท้าวสักกะอธิบายให้ฟังว่า เป็นไป
ไม่ได้ที่พระพุทธรูปจะเกิดขึ้นในโลกพร้อมคราวเดียวกันเกินกว่า ๑ องค์.)

ตามเสียงของโลหิจจพราหมณ์

: ทรงมีอนามนเป็นออย่างค^๑

เข้ามา, เพื่อนโรสิกะ! พระสมณโคตม อันมหาชนจะไปเฝ้าได้
ณ ที่ใด ท่านจงเข้าไปเฝ้าโดยที่นั่น แล้วกล่าวตามคำของเราแก่พระสมณโคตม
ผู้มีอาหารน้อย มีโรคน้อย ลูกได้กระป๋องเปร่า มีกำลังพล้ง มีอันอยู่เป็น
ผาสุก ว่า...ขอพระโคตมผู้เจริญ พร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ จะทรงรับภัตตาหาร
ของโลหิจจพราหมณ์ เพื่อภักตบริโภค ในวันพรุ่งนี้เถิด.

: ทรงถึงสมช้วยคนจะตกเหวไว้ได้^๒

ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! เปรียบเหมือนบุรุษ จับบุรุษผู้หนึ่งซึ่งกำลัง
จะตกไปสู่เหว ดึงผมลากขึ้นมาให้ยืนอยู่บนพื้นข้างบน จันใด; ในกรณีนี้

๑. เมื่อส่งให้โรสิกะไปเฝ้าพระพุทธรูป, ส.ท. ๔/๒๔๕/๓๕๓. และบาลีแห่งอื่นอีกหลายแห่ง.
๒. คำของโลหิจจพราหมณ์ ทูลแก่พระผู้มีพระภาค กราวที่ทรงแสดงธรรม เบื้องทิศวิษุวัต
ของเขาเกี่ยวกับการไม่บอกคุณธรรมที่ตนถึงกับแล้ว. ส.ท. ๔/๒๔๕/๓๖๔.

ฉันทัน : ข้าพระองค์เป็นผู้ซึ่งกำลังจะตกไปสู่เหว อันพระโคตมผู้เจริญดังผมลากขึ้นมาให้อยู่บนพื้นข้างบนแล้ว อย่างเดียวกัน. ---

คามเสียงของโสณทัณฑพราหมณ์^๑

: ทรงมีคุณสมบัติสูงทุกประการ

พวกพราหมณ์ ๕๐๐ คนได้กล่าวทัดทาน ห้ามมิให้โสณทัณฑพราหมณ์เจ้าเมืองจัมปาไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กล่าวว่าจะเสื่อมเสียเกียรติยศของพวกพราหมณ์ชั้นสูงสุดไป. โสณทัณฑพราหมณ์ได้กล่าวเหตุผลที่เขาควรจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคดังต่อไปนี้ :

ดูก่อน ท่านผู้เจริญ ท. ! ถ้าเช่นนั้น ขอพวกท่านจงฟังคำของข้าพเจ้าบ้าง ว่าทำไมพวกเราจึงเป็นฝ่ายที่ควรไปเฝ้า เยี่ยมพระสมณโคตม แทนที่จะให้พระสมณโคตม เสด็จมาหาพวกเรา. เท่าที่เราได้ทราบมาแล้ว : พระสมณโคตม มีชาติอันดีทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา ถือปฏิสนธิในครรภ์อันบริสุทธิ์ตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ, เป็นผู้ที่ไม่มีความคั่งค้างท่วงใด ด้วยการกล่าวถึงชาติ, นี่ก็เป็นข้อหนึ่ง ที่พวกเราควรไปเฝ้าเยี่ยมพระสมณโคตม แทนที่จะให้พระสมณโคตม เสด็จมาหาพวกเรา.

พระสมณโคตม ทรงละหู่พระญาติวงศ์อันใหญ่ยิ่ง แล้วออกผนวช นี่ก็เป็นข้อหนึ่ง ที่ ฯลฯ^๒ พระสมณโคตม ทรงสละเงินและทองเป็นมาก ทั้งที่อยู่ในแผ่นดิน และนำขึ้นจากดินแล้ว ออกผนวชแล้ว, นี่ก็เป็นข้อหนึ่ง ฯลฯ

-
๑. เสียงของโสณทัณฑพราหมณ์ บอกกล่าวแก่พวกพราหมณ์ด้วยกัน ที่ทัดทานตนในการจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค. ส. ท. ๔/๑๔๖/๑๔๒.
 ๒. ที่ละหู่เยยาล (วลา) หมายความว่า มีคำเต็มเหมือนท้ายข้อต้น ซึ่งมีใจความว่าเราควรไปเฝ้าพระสมณโคตม แทนที่จะให้พระองค์มาหาเรา, ทุกแห่ง.

พระสมณโคดม ยังเป็นผู้ห่มแน่น มีผมดำสนิท ประกอบด้วยเยว์
ที่กำลังเจริญ ตั้งอยู่ในปฐมวัย ออกจากเรือน บวชไม่หวังประโยชน์เกื้อกูลด้วย
เรือน แล้ว, ฯลฯ. พระสมณโคดมนั้น, ขณะเมื่อมารดาบิดา ไม่ปรารถนา
ให้ออกบวช กำลังมีหน้าเต็มไปด้วยน้ำตา ทรงกันแสงอยู่. ท่านได้ปลงผมและ
หนวด นุ่งห่มผ้าอ้อมด้วยน้ำฟาด ออกบวชจากเรือน ไม่หวังประโยชน์เกื้อกูลด้วย
เรือนแล้ว, ฯลฯ.

พระสมณโคดม มีรูปผิวยาว ควรแก่การดู เป็นที่ตั้งแห่งความ
เลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณเป็นอย่างยิ่ง มีผิวพรรณเหมือน
มหาพรหม มีทรวดทรงเหมือนมหาพรหม น่าดูมิใช่เล็กน้อย ฯลฯ. พระสมณโคดม
เป็นผู้มีศีล มีศีลอันประเสริฐ มีศีลเป็นกุศล ประกอบพร้อมด้วยศีลอัน
เป็นกุศล, ฯลฯ.

พระสมณโคดม เป็นผู้มัวอาไฟเราะ ให้กึกก้องด้วยอุทาหรณ์อัน
ไฟเราะ ประกอบด้วยวาจาอันเป็นที่ชอบใจแห่งชาวเมือง ไม่กึกก้อง ไม่พล้ำ,
สามารถให้ผู้ฟังเข้าใจในความ, ฯลฯ. พระสมณโคดม เป็นอาจารย์ และ
ประธานอาจารย์แห่งชนเป็นอันมาก, ฯลฯ.

พระสมณโคดม เป็นผู้สันการวาคะ ปราศจากความกระสือกระสน
ในกาม, ฯลฯ. พระสมณโคดมเป็นผู้ กล่าวสอนลัทธิกรรม กล่าวสอนกิริยา ชักนำ
สัตว์ในความดี, ฯลฯ.

พระสมณโคดม ออกผนวชจากตระกูลอันสูง คือตระกูลกษัตริย์
อันไม่ระคนด้วยตระกูลอื่น, ฯลฯ. พระสมณโคดม ออกผนวชจากตระกูล
อันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก, ฯลฯ.

พระสมณโคดม เป็นผู้ที่มีมหาชนชาวแคว้นนอก ๆ ชาวชนบทนอก ๆ ก็มาแล้ว เพื่อสอบถามข้อสงสัย, ฯลฯ. พระสมณโคดมเป็นผู้ที่ เทวดาจำนวนพัน เป็นอเนก ถือเอาเป็นสรณะด้วยการมอบชีวิต, ฯลฯ.

พระสมณโคดม มีเกียรติยศที่อันงดงาม พุ่งไปแล้ว อย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบได้ด้วยตนเอง สมบูรณ์ด้วย วิชาและจรรยา เป็นผู้ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึกบรูษที่ฝึกได้ ไม่มีใคร ยิ่งไปกว่า เป็นครูของเทวดาแลมนุษย์ เป็นผู้เบิกบาน จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้, ฯลฯ.

พระสมณโคดม เป็นผู้ประกอบด้วยมหาปรีสติลักษณะ ๓๒ ประการ, ฯลฯ. พระสมณโคดม เป็นผู้ที่มีปรกติกล่าวคำต้อนรับเชื้อเชิญ มีถ้อยคำนุ่มนวล หน้าตา เบิกบาน ไม่สยิว ไม่อิดเอื้อน เป็นผู้ที่มีถ้อยคำถูกต้องกาละเทศะสำหรับทุกทาย เขาก่อน, ฯลฯ.

พระสมณโคดม เป็นผู้ที่มี บริบททั้งสี่ สักการะ เคารพ นับถือบูชา นอบน้อมแล้ว, ฯลฯ. เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก เลื่อมใสอย่างยิ่งแล้วในพระสมณโคดม, ฯลฯ.

พระสมณโคดม ประทับอยู่ ณ บ้านหรณิกมโค อมนุษย์ย่อมไม่รบกวน มนุษย์ในบ้านหรณิกมโคนั้น, ฯลฯ. พระสมณโคดมเป็นผู้ที่มีหฤหรรษ์ เป็นอาจารย์ ผู้ฝึกฝนหมู่คณะ ปรากฏว่าเป็นผู้เลิศกว่าบรรดาเจ้าลัทธิทั้งหลาย อันมีอยู่เกลื่อนกล่น, เกียรติยศเกิดแก่สมณพราหมณ์เจ้าลัทธิเหล่านั้น ด้วยอาการอย่างใด แต่จะเกิดแก่ พระสมณโคดมด้วยอาการอย่างนั้น ก็หามิได้ ที่แท้ เกียรติยศเกิดแก่พระสมณโคดม เพราะความสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรรยา อันไม่มีอันยิ่งไปกว่า, ฯลฯ.

พระเจ้าพิมพิสาร รู้จอมทัพ ราชาแห่งมคธ พร้อมด้วยบุตรและภรรยา บริษัทและอมาตย์ ได้ถึงพระสมณโคตมเป็นสวณะจนตลอดชีวิต, ฯลฯ. พระเจ้าปเสนทิโกศล พร้อมด้วยบุตรภรรยา บริษัท และอมาตย์ ก็ถึงพระสมณโคตมเป็นสวณะ จนตลอดชีวิต, ฯลฯ. พราหมณ์ไปกขรชาติ พร้อมด้วยบุตรภรรยา บริษัท และอมาตย์ ก็ถึงพระสมณโคตมเป็นสวณะ จนตลอดชีวิต, ฯลฯ. พระสมณโคตม เป็นผู้ที่พระเจ้าพิมพิสารรู้จอมทัพ ผู้ราชาแห่งมคธ, พระเจ้าปเสนทิโกศล, และพราหมณ์ไปกขรชาติ สักการะ เคารพ นบถือ บูชานอบน้อม แล้ว, ฯลฯ.

พระสมณโคตม เสด็จมาถึงเมืองจัมปา ประทับอยู่ที่แท่นฝั่งสระโบกขรณี ชื่อ คัคครา ไกลนครจัมปาแล้ว. ท่านผู้เจริญ ท. ! ก็สมณะหรือพราหมณ์ไร ๆ ก็ตาม ที่มาถึงคามเขตของเรา ก็เป็นแขกของพวกเรา. ชนชื่อว่าแขกย่อมเป็นผู้ที่พวกเราควรสักการะ เคารพ นบถือ บูชานอบน้อม. พระสมณโคตม ก็ถึงแล้ว เพราะเหตุนี้ พระสมณโคตม จึงเป็นแขกของพวกเรา เป็นแขกที่พวกเราควรสักการะ เคารพ นบถือ บูชานอบน้อม, นี่ก็อีกข้อหนึ่งที่พระสมณโคตม ไม่ควรเสด็จมาหาพวกเรา; ที่แท้ พวกเรานั้นแหละ ควรไปเฝ้าพระสมณโคตม.

เราพรรณนาเกียรติคุณของท่านโคตมอยู่เพียงเท่านี้ ก็จริงแล แต่พระสมณโคตม จะประกอบด้วยเกียรติคุณเพียงเท่านี้ ก็หาไม่ ที่แท้ พระสมณโคตมนี้มีเกียรติคุณมาก หาประมาณมิได้.

ตามเสียงของอุทตรมาณพ^๑

: ทรงประกอบด้วยมหาปรีศลักษณะ ๓๒

ท่านผู้เจริญ ! ตามเสียงเล่าลืออันมีแก่พระโคตม เป็นอย่างนั้นจริง, พระสมณโคตม ก็เป็นจริงตามเสียงเล่าลือ ไม่แปลกไปโดยประการอื่น, พระสมณโคตม นั้น ประกอบด้วยมหาปรีศลักษณะครบทั้ง ๓๒ ประการ คือ พระสมณโคตม มีพินผ้าทำเต็มเสมอ (ไม่แห้วเว้า), นี่เป็นมหาปรีศลักษณะข้อหนึ่ง : (คำต่อไปนี้ เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้วในภาค ๑ ข้างต้น ซึ่งเป็นคำที่ทรงเอง ทั้ง ๓๒ ลักษณะ) ... ฯลฯ... พระสมณโคตม มีศีรษะรับกับกรอบหน้า, นี่ก็เป็นมหาปรีศลักษณะข้อหนึ่ง. เหล่านี้แล เป็นมหาปรีศลักษณะ ๓๒ ของพระสมณโคตม.

: ทรงมีศีลาสั่งำ ๖๖

ท่านผู้เจริญ ! พระสมณโคตม นั้น, เมื่อจะดำเนิน ย่อมก้าวเท้าวกก่อน, ไม่ยกย่างไกลเกิน ไกลเกิน, เมื่อดำเนิน ไม่ก้าวถี่เร็วเกิน และไม่ช้าเกิน, ไม่ให้แข้งเบียดแข้ง ไม่ให้ข้อเท้ากระทบข้อเท้า, ไม่ยกขาสูง (เหมือนเดินในน้ำ), ไม่ลากขาค่ำ, ไม่ให้ขาเป็นเกลียว (คือผลัดไขว้กันไปไขว้กันมาเวลาก้าวเดิน), ไม่ส่ายขาไปมา, เมื่อพระโคตมดำเนินนั้น กายมันคงไม่โยกโคลง, และไม่รู้สึกจะต้องออกแรงในเมื่อเดิน, เมื่อจะเหยียดตัว ย่อมเหยียดทั้งกาย (ไม่เหยียดเฉพาะพระพักตร์), ไม่มองดูเบื้องบน ไม่มองดูเบื้องต่ำ, ไม่ตะลึงลานเดิน, แต่มองเพ่งตรงออกไป ประมาณชั่วแอก, ที่นอกบริเวณชั่วแอกออกไป ทรงเห็นได้ด้วยยอนาวาฏญาณทัสสนะ.

๑. คำของอุทตรมาณพ ผู้ติดตามดูพระผู้มีพระภาคอยู่ถึง ๘ เดือน แล้วกลับไปเล่าแก่อาจารย์ท่านตามที่ได้สังเกตเห็นมา. บาลี ม. ม. ๑๓/๕๓๒/๕๘๘.

: ทรงมีมรรยาทเป็นสง่า น่ารัก

ท่านผู้เจริญ ! พระสมณโคตม นั้น เมื่อเข้าไปในหมู่บ้าน ย่อมไม่กระหย่งกายให้สูง ไม่ย่อกายให้ต่ำ ไม่บิดกาย ไม่ส่ายกายไปมา เข้าไป, พระสมณโคตม นั้น ไม่หมนกายเมื่อนั่ง ไกลเกิน ใกล้เกิน, ไม่ยันกายด้วยมือแล้วจึงนั่ง, ไม่นั่งจมที่นั่ง (เช่นนอนพิงพนักจนเกือบเป็นนอน หรือทงตัวนั่งแรง), พระสมณโคตม นั้น ไม่นั่งกระดิกมือ กระดิกเท้า, ไม่นั่งจุนปัสเส่งขึ้นไว้ด้วยปัสเส่ง (ขัดสมาธิชนิดชันเข้าขึ้นสูง ?), ไม่นั่งจุนตาค่อมไว้ด้วยตาค่อม (ตาค่อมซ้อนกันอยู่), ไม่นั่งยันคางด้วยมือ.

: ไม่ทรงตื่นค้นพระทัย ในบ้าน

ท่านผู้เจริญ ! พระสมณโคตม นั้น เมื่อนั่งในบ้านเรือนย่อมไม่สะดุ้ง ไม่หวาดเสียว ไม่ครั่นคร้าม ไม่สั่นสะท้าน เป็นผู้มีปกติไม่สะดุ้งหวาดเสียว ครั่นคร้ามสั่นสะท้าน ปราศจากความมีขนชูชัน มีจิตเวียนมาสู่วิเวก.

: ทรงฉันทกตอาหารในหมู่บ้านเรียบร้อยนัก

ท่านผู้เจริญ ! พระสมณโคตม นั้น นั่งในบ้านเรือนแล้ว, เมื่อรับน้ำล้างบาตร^๑ ย่อมไม่ชูบาตรรับ ไม่เอียงบาตรรับ ไม่หมนบาตรรับ ไม่ส่ายบาตรรับ, ย่อมไม่รับน้ำล้างบาตร มากเกิน น้อยเกิน, ไม่ล้างมีเสียงขลุ้งๆ, ไม่หมนบาตรล้าง, ไม่วางบาตรที่พื้นแล้ว จึงล้างมือ, แต่บาตรกับมือเป็นอันล้างเสร็จพร้อมกัน. ไม่เทน้ำล้างบาตร ไกลเกิน ใกล้เกิน และไม่เทให้ฟุ้งกระเซ็น.

-
๑. เป็นน้ำล้างบาตร ก่อนที่จะใช้รับภัตตาหาร ยุคโน้น แม้ฉันทบ้านเรือน ก็คงฉันทด้วยบาตรที่พาไปนั่นเอง. เมื่อจะรับ จึงมีการถวายนํ้าให้ล้างบาตรเสียก่อน, และคงถวายเมื่ออยู่ในที่เทน้ำล้างบาตรได้.

พระสมณโคตมณั้ เมื่อรับข้าวสุก ย่อมไม่ชูบาตรรับ ไม่เอียงบาตรรับ ไม่หมุนบาตรรับ ไม่ส่ายบาตรรับ, ย่อมรับข้าวสุก ไม่น้อยเกินมากเกินไป, ย่อมถือเอาแกงกับแต่พอประมาณ, ไม่ให้คำข้าวยิ่งไปด้วยแกงกับ, ย่อมตะล่อมคำข้าวในปากให้หมุนมาถูกเคี้ยวใหม่ ๒-๓ กลั้ว แล้วจึงกลืน, เยื่อข้าวสุกที่ยังไม่แหลกละเอียด ย่อมไม่เข้าไปในกาย, และเยื่อข้าวสุกนิดเดียว ก็ไม่เหลืออยู่ในปาก, ย่อมไม่อ้อมคำข้าวเข้าไปแต่ครั้งหนึ่ง (ฉันคราวละครั้งคำหรือครั้งปาก).

: ไม่ทรงคิดในรสอาหาร

ท่านผู้เจริญ ! พระสมณโคตมณั้ รู้สึกทนขณะรับรสแห่งอาหาร, ไม่รู้สึกความยินดีติดใจในรส. พระสมณโคตมณั้ อาหารประกอบพร้อมด้วยองค์แปด คือ ฉันเพื่อเล่น ก็ห้ามมิได้, ฉันเพื่อมัวเมาในรส ก็ห้ามมิได้, ฉันเพื่อประเทืองผิว ก็ห้ามมิได้, ฉันเพื่อตกแต่งอวัยวะ ก็ห้ามมิได้; แต่ฉันเพียงเพื่อให้กายนี้ตั้งอยู่ได้, เพื่อให้มีความเป็นไปแห่งอรรถภาพสืบไป, เพื่อห้ามกันเสียซึ่งความหิวลำบาก, เพื่ออนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์; โดยคิดเห็นว่า ด้วยการกระทำเช่นนี้ เราย่อมกำจัดเวทนาเก่า และไม่ทำเวทนาใหม่ให้เกิดได้; ความเป็นไปได้แห่งอรรถภาพ, ความไม่มีโทษเพราะอาหาร, และความอยู่ผาสุก จักมีแก่เรา ดังนี้.

: ทรงมีวัตรในบาตร

ท่านผู้เจริญ ! พระสมณโคตมณั้แล้ว เมื่อจะรับน้ำล้างบาตร ย่อมไม่ชูบาตรรับ ไม่ตะแคงบาตรรับ ไม่หมุนบาตรรับ ไม่ส่ายบาตรรับ, ย่อมไม่รับน้ำล้างบาตรมากเกินไป, น้อยเกินไป, ไม่ล้างบาตรมีเสียงซู่ๆ ไม่หมุนบาตรล้าง, ไม่วางบาตรที่พื้นแล้วจึงล้างมือ แต่บาตรกับมือเป็นอันล้างแล้วเสร็จพร้อมกัน

ไม่เพ่นำล้างบาตรไว้ไกลเกิน ไกลเกิน, และไม่เพให้กระเซ็นฟุ้ง, ฉันทเสร็จแล้ว
ไม่วางบาตรไว้ไกลเกิน ไกลเกิน, ไม่ละเลยบาตร, ไม่ละเลยการรักษาบาตร
จนล่วงเวลา.

: การเสด็จกลับจากฉันในหมู่บ้าน

พระสมณโคดมฉัน ฉันทแล้ว นั่งอยู่ขณะหนึ่ง และไม่ปล่อยให้เวลา
แห่งการอนุโมทนาล่วงเลยไป, ฉันทแล้วก็นอนโมทนา โดยไม่ติดเียนอาหารนั้น
ยกย่องอาหารอื่น (เลือกสิ่งชอบ), ย่อมสนทนากษัตริย์ บริษัณนั้น ๆ ให้ยำหาญ
ว่าเริงด้วยธรรมิกถาโดยแท้, แล้วจึงลุกจากอาสนะ หลีกไป. พระสมณโคดมฉัน
ไม่ผลุนผลันไป ไม่เฉื่อยช้าไป, และไม่ไปโดยเขาไม่รู้ไม่เห็น.

: ทรงนุ่งห่มกระต๊อ

จีวรที่คลุมกายของพระสมณโคดม ไม่ปรกสูงเกิน ต่ำเกิน, ไม่รัดแน่น
ไม่หลุด ๆ หลวม ๆ, ลมไม่อาจเวิกจีวรที่กายของพระสมณโคดม, รุฉีละออง
ไม่อาจติดกายของพระสมณโคดม.

: ทรงมุ่งแต่ความเกื้อกูลสัตว์

พระสมณโคดมฉัน ไปถึงอารามแล้ว จึงนั่ง, นั่งบนที่นั่งที่จัดไว้แล้ว
จึงล้างเท้า, และพระสมณโคดม ไม่เป็นคนประกอบการประคบบประหมดกแต่
เท้า, ครั้นล้างเท้าแล้ว ก็นุ่งห่มบัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า. จะได้
คิดเพื่อเบียดเบียนตนก็หาไม่ได้ เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นก็หาไม่ได้ เพื่อเบียดเบียนทั้ง
สองฝ่ายก็หาไม่ได้, เป็นผู้นั่งคิดอยู่ซึ่งสิ่งอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลตน, เกื้อกูลท่าน,
เกื้อกูลทั้งสองฝ่าย, คือ เกื้อกูลแก่โลกทั้งปวงนั้นเทียว.

: การแสดงธรรมด้วยพระดำเนียงมีองค์ ๘

พระสมณโคตมนั้น ไปถึงอารามแล้ว (เย็นลง) ย่อมประชุมบริษัท แสดงธรรม, ไม่ประจบประแจงบริษัท, ย่อมสนทนาซักชวนบริษัทให้อาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมิกถา.

เสียงก้องกังวาล ที่เปล่งออกจากพระโอษฐ์ของพระสมณโคตมนั้น ประกอบพร้อมด้วยองค์แปด คือ ไม่ขัด, ฟังเข้าใจ, เพราะพรั่ง, นำฟัง, หยดย้อย, ไม่พรวดเด้ง, ซาบซึ้ง, บันลือชัดเจน. เสียงที่พระสมณโคตมใช้เพื่อ ยังบริษัทให้เข้าใจเนื้อความ ไม่กึ่งก้องแพร่ไปภายนอกแห่งบริษัท. บริษัท เหล่านั้น ครั้นพระสมณโคตม สักสนทนาซักชวนให้อาจหาญร่าเริงด้วยธรรมิกถา แล้วลุกจากที่นั่งหลีกไป ก็ยังเหลียวมองดูอยู่ด้วยภาวะแห่งคนผู้ไม่อยากจะไป.

ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าย่อมเห็นพระสมณโคตม เมื่อดำเนินไป, เมื่อยืนอยู่, เมื่อเข้าไปสู่บ้านเรือน, เมื่อนั่งนิ่งๆ ในบ้านเรือน, เมื่อฉันภัตตาหาร ในบ้านเรือน, เมื่อฉันแล้วนั่งนิ่งๆ, เมื่อฉันแล้วและอนโมทนา, เมื่อมาสู่อาราม, เมื่อถึงอารามแล้วนั่งนิ่งๆ, เมื่อถึงอารามแล้ว แสดงธรรมแก่บริษัท. พระสมณโคตมนี้ เป็นเช่นกล่าวมานี้ด้วย, และยิ่งกว่าที่กล่าวมาแล้วด้วย.

“ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค ผู้รหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นี้ ! ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค ผู้รหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นี้ ! ! ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค ผู้รหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นี้ ! ! ! ถ้าใจในบางคราว เราพึงได้สมาคมกับพระสมณโคตม, พึงเจรจาด้วยถ้อยคำ กับพระสมณโคตมเถิด”. — นี่เป็นอุทานของพรหมายุพราหมณ์ เปล่งในเมื่อพึงถ้อยคำนั้น จบแล้ว และคำรำพึงใคร่จะสมาคมกับพระผู้มีพระภาคเจ้า.

ตามเสียงของอุปาลิคหบดี บุรพนิครนถ์

: ทรงประกอบด้วยพระพุทธานุคุณ ๑๐๐ ประการ

ดูก่อนท่านผู้เจริญ ! ขอท่านจงฟังซึ่งคำของข้าพเจ้าเถิด : ข้าพเจ้านั้น เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์ใด ; พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :-

- (๑) เป็นนักปราชญ์ผู้ทรงไว้ซึ่งปัญญา,
- (๒) เป็นผู้ปราศจากแล้วจากโมหะ,
- (๓) เป็นผู้สิ้นเสียเชื่อนเครื่องตรึงจิตอันหักแล้ว,
- (๔) เป็นผู้หยั่งชนะอันวิชุดแล้ว,
- (๕) เป็นผู้ปราศจากแล้วจากสิ่งคับแคบสะเทือนใจ,
- (๖) เป็นผู้จิตสมาธิเสมอดี,
- (๗) เป็นผู้ปรกติภาวะแห่งบุคคลผู้เป็นพุทธะ,
- (๘) เป็นผู้มปัญญาเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ,
- (๙) เป็นผู้ข้ามไปได้แล้วซึ่งวัฏฏสงสารอันขรุขระ,
- (๑๐) เป็นผู้ปราศจากแล้วจากมลทินทั้งปวง ;

ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๑๑) เป็นผู้ไม่มีการถามใครว่าอะไรเป็นอะไร,
- (๑๒) เป็นผู้มแล้วด้วยความมในธรรมอยู่เสมอ,
- (๑๓) เป็นผู้หย่อนในโลภอันทรงคายทิ้งแล้ว,
- (๑๔) เป็นผู้มุกตาจิตในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง,

๑. คำของอุปาลิคหบดี ผู้เคยเป็นสาวกของนิกัณณนาบุญตรมาก่อน กล่าวตอบแก่คณะนิครนถ์ว่าเหตุใดเขาจึงเปลี่ยนใจมานับถือพระผู้มีพระภาคเจ้า. ม. ม. ๑๓/๗๗/๘๒.

- (๑๕) เป็นผู้สมณภาวะอันทรงกระทำสำเร็จแล้ว,
- (๑๖) เป็นผู้ถือกำเนิดแล้วแต่กำเนิดแห่งมนุษย์ โดยแท้;
- (๑๗) เป็นผู้สรวระอันมีในครั้งสุดท้าย,
- (๑๘) เป็นผู้เป็นนรชนคือเป็นคนแท้,
- (๑๙) เป็นผู้อันใคร ๆ กระทำอุปมามิได้,
- (๒๐) เป็นผู้ปราศจากกิเลสอันพึงเปรียบได้ด้วยรูป;

ข้าพเจ้า เป็นผู้สาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๒๑) เป็นผู้หมดสิ้นแล้วจากความสงสัยทั้งปวง,
- (๒๒) เป็นผู้นำสัตว์สู่สภาพอันวิเศษ,
- (๒๓) เป็นผู้ปัญญาเครื่องตัดกิเลสจุกจิกหยาบคายเสียได้,
- (๒๔) เป็นสารถิอันประเสริฐกว่าสารถิทั้งหลาย,
- (๒๕) เป็นผู้ไม่มีใครยิ่งกว่าโดยคุณธรรมทั้งปวง,
- (๒๖) เป็นผู้มรรคเป็นที่ตั้งแห่งความชอบใจของสัตว์ทั้งปวง,
- (๒๗) เป็นผู้ทรงพาเครื่องข้องใจอันทรงนำออกแล้วหมดสิ้น,
- (๒๘) เป็นผู้กระทำซึ่งความสว่างแก่ปวงสัตว์,
- (๒๙) เป็นผู้ตดแล้วซึ่งมานะเครื่องทำความสำคัญมั่นหมาย,
- (๓๐) เป็นผู้มรรคธรรมเครื่องทำความแก้ตัวกล้า;

ข้าพเจ้า เป็นผู้สาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๓๑) เป็นผู้เป็นยอดมนุษย์ แห่งมนุษย์ทั้งหลาย,
- (๓๒) เป็นผู้คุณอันใคร ๆ กำหนดประมาณให้มิได้,
- (๓๓) เป็นผู้มรรคสภาวะอันลึกซึ้งไม่มีใครหยั่งได้,
- (๓๔) เป็นผู้ถึงซึ่งปัญญาเครื่องทำความเป็นแห่งมนุษย์,

- (๓๕) เป็นผู้กระทำความเกษมแก่สรรพสัตว์,
- (๓๖) เป็นผู้เมตตาญาณเครื่องเจาะแทงซึ่งโมหะ,
- (๓๗) เป็นผู้ประดิษฐานอยู่ในธรรม,
- (๓๘) เป็นผู้พระองค์อันทรงจัดสรรดีแล้ว,
- (๓๙) เป็นผู้ลวงกิเลสอันเป็นเครื่องข้องเสียได้,
- (๔๐) เป็นผู้หลุดรอดแล้วจากบ่วงทวง;

ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๔๑) เป็นผู้เป็นดังพระยาช้างตัวประเสริฐ,
- (๔๒) เป็นผู้มีการนอนอันสงัดจากการรบกวนแห่งกิเลส,
- (๔๓) เป็นผู้มกิลเลสเครื่องประกอบไว้ในภพสิ้นสุดแล้ว,
- (๔๔) เป็นผู้พ้นพิเศษแล้วจากทุกข์ทั้งปวง,
- (๔๕) เป็นผู้มีความคิดเหมาะเจาะเฉพาะเรื่อง,
- (๔๖) เป็นผู้บัญญัติเครื่องทำความเป็นแห่งมุนี,
- (๔๗) เป็นผู้มานะเป็นดุจธงอันพระองค์ทรงลดลงได้แล้ว,
- (๔๘) เป็นผู้ปราศจากแล้วจากราคะ,
- (๔๙) เป็นผู้มีการฝึกตนอันฝึกแล้ว,
- (๕๐) เป็นผู้หมดสิ้นแล้วจากกิเลสเครื่องเหนี่ยวหน่วงให้เนิ่นช้า;

ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๕๑) เป็นผู้แสวงหาพบคุณอันใหญ่หลวง องค์ที่เจ็ด,
- (๕๒) เป็นผู้ปราศจากแล้วจากความคดโกง,
- (๕๓) เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งวิชาทางสาม,
- (๕๔) เป็นผู้เป็นพรหมแห่งปวงสัตว์,

- (๕๕) เป็นผู้เสร็จจากการอาบการล้างแล้ว,
- (๕๖) เป็นผู้หลกัมภีเกณฑ์ในการกระทำท่งปวง,
- (๕๗) เป็นผู้กมลสันดานอันระงับแล้ว,
- (๕๘) เป็นผู้ญาณเวทอนวิทิตแล้ว,
- (๕๙) เป็นผู้ทำลายซึ่งชานีนครแห่งกิเลสทั้งหลาย,
- (๖๐) เป็นผู้เบญจจอมแห่งสัตว์ท่งปวง;

ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๖๑) เป็นผู้ไปพ้นแล้วจากข้าศึกคือกิเลส,
- (๖๒) เป็นผู้ตบถอันอบรมถึงที่สุดแล้ว,
- (๖๓) เป็นผู้ขรรคมที่ควรบรรลุนันบรรลุแล้ว,
- (๖๔) เป็นผู้กระทำซึ่งอรรถะท่งหลายให้แจ่มแจ้ง,
- (๖๕) เป็นผู้สถิตสมบุรณ์อยู่เองในทุกกรณี,
- (๖๖) เป็นผู้มีความรู้แจ้งเห็นแจ้งเป็นปรกติ,
- (๖๗) เป็นผู้จิตไม่แปรปลงด้วยอำนาจแห่งกิเลส,
- (๖๘) เป็นผู้จิตไม่ฟุ้งด้วยอำนาจแห่งกิเลส,
- (๖๙) เป็นผู้จิตไม่หวั่นไหวด้วยอำนาจแห่งกิเลส,
- (๗๐) เป็นผู้บรรลุถึงซึ่งความมีอำนาจเหนือกิเลส;

ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๗๑) เป็นผู้ไปแล้วโดยชอบ,
- (๗๒) เป็นผู้มีการเพ่งพินิจทั้งในสมาธิและปัญญา,
- (๗๓) เป็นผู้สันดานอันกิเลสตามถึงไม่ได้แล้ว,
- (๗๔) เป็นผู้หมดจดแล้วจากสิ่งเศร้าหมองท่งปวง,

- (๗๕) เป็นผู้ค้นหาและทูลฎีกาฯไม่ได้แล้ว,
- (๗๖) เป็นผู้ไม่มีความหวาดกลัวในสิ่งที่เป็นทงแห่งความกลัว,
- (๗๗) เป็นผู้สังตแล้วจากการรบกวนแห่งกิเลสทั้งปวง,
- (๗๘) เป็นผู้บรรลุแล้วซึ่งธรรมอันเลิศ,
- (๗๙) เป็นผู้ข้ามแล้วซึ่งโอฆกันดาร,
- (๘๐) เป็นผู้ยังบุคคลอื่นให้ข้ามแล้วซึ่งโอฆะนั้น ;

ข้าพเจ้า เป็นผู้สาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๘๑) เป็นผู้สันดานสงบเรียบร้อย,
- (๘๒) เป็นผู้มปัญญาอันหนาแน่น,
- (๘๓) เป็นผู้มปัญญาอันใหญ่หลวง,
- (๘๔) เป็นผู้ปราศจากแล้วจากโลภะ,
- (๘๕) เป็นผู้มีการไปการมาอย่างพระพุทเจ้าทั้งหลาย,
- (๘๖) เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี,
- (๘๗) เป็นบุคคลผู้ไม่มีบุคคลใดเปรียบ,
- (๘๘) เป็นบุคคลผู้ไม่มีบุคคลใดเสมอ,
- (๘๙) เป็นบุคคลผู้มีญาณอันแก่กล้า,
- (๙๐) เป็นผู้มปัญญาละเอียดอ่อน ;

ข้าพเจ้า เป็นผู้สาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น. พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น :

- (๙๑) เป็นผู้เจาะทะลุข่ายคือค้นหาเครื่องดักสัตว์,
- (๙๒) เป็นผู้รู้ผู้ตนผู้เบิกบานเป็นปรกติ,
- (๙๓) เป็นผู้มกเลสตัดจวันไฟไปปราศแล้ว,
- (๙๔) เป็นผู้ค้นหาและทูลฎีกาไม่ฉาบทำได้อีกต่อไป,

- (๔๕) เป็นผู้เป็นอาหุเนยบุคคลควรแก่ของที่เขานำไปบูชา,
 (๔๖) เป็นผู้ที่โลกทั้งปวงต้องบูชา,
 (๔๗) เป็นบุคคลผู้สูงสุดแห่งบุคคลทั้งหลาย,
 (๔๘) เป็นผู้ที่คุณอื่นไม่มีใครวัดได้,
 (๔๙) เป็นผู้เป็นมหาบุรุษ,
 (๕๐๐) เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความเลิศด้วยเกียรติคุณ ;
 ข้าพเจ้า เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ; ดังนี้ แล.

ตามเสียงของพระเจ้าปเสนทิโกศล*

: ทรงมีคณะสงฆ์ที่ประพฤติพรหมจรรย์ตลอดชีวิต

พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อสังเกต ของหม่อมฉันมีอยู่ในพระผู้มีพระภาค
 ว่า ‘พระผู้มีพระภาค เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง, พระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มี
 พระภาคตรัสดีแล้ว, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ปฏิบัติดีแล้ว’ ดังนี้.

พระองค์ผู้เจริญ ! คือในเรื่องนี้ หม่อมฉันได้เห็นสมณพราหมณ์
 บางพวก ประพฤติพรหมจรรย์อย่างเคร่งครัด ได้สืบบ้าง ยี่สืบบ้าง สามสืบบ้าง
 สี่สืบบ้าง ครั้นสมัยอื่น สมณพราหมณ์พวกนั้นกลายเป็นผู้อาบอย่างดี ลูบทา
 อย่างดี แต่งผมแต่งหนวด อ้อมเอิบ เพียบพร้อมด้วยกามคุณห้า ให้เขาบำเรออยู่.
 ส่วนภิกษุในศาสนา, หม่อมฉันเห็นประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ บริบูรณ์จน
 ตลอดชีวิต จนกระทั่งหมดลมหายใจ. พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันไม่เห็น

๑. คำของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทูลแก่พระผู้มีพระภาค ที่นิคมเมทปุระ แคว้นสาकยะ, ในคราว
 ไปเฝ้าเยี่ยม. ม.ม. ๑๓/๕๐๙/๕๖๒.

พรหมจรรย์อื่น ที่บริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างนี้ นอกจากพรหมจรรย์นี้. นี่แหละเป็นข้อ
สังเกตของหม่อมฉัน อันมีอยู่ในพระผู้มีพระภาค.

: ทรงมีคณะสงฆ์ที่พร้อมเพรียง

ข้ออื่นยังมีอีก, พระองค์ผู้เจริญ ! ราชาก็ยังวิวาทกับราชาด้วยกัน,
กษัตริย์ก็ยังวิวาทกับกษัตริย์, พราหมณ์ก็ยังวิวาทกับพราหมณ์, คหบดีก็ยัง
วิวาทกับคหบดี, มารดาก็ยังวิวาทกับบุตร, บุตรก็ยังวิวาทกับมารดา, บิดายังวิวาท
กับบุตร, บุตรยังวิวาทกับบิดา, พี่น้องชายยังวิวาทกับพี่น้องหญิง, พี่น้องหญิง
ก็ยังวิวาทกับพี่น้องชาย, แม่สหายก็ยังวิวาทกับสหาย; ส่วนในพรหมจรรย์นี้
หม่อมฉันเห็นภิกษุทั้งหลายเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน เบิกบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน
เข้ากัน สนิทตักน้ำใจกับน้านมสัด มองดูกันและกันด้วยสายตานั้นน่ารัก.
พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันไม่เห็นบริษัทอื่นที่พร้อมเพรียงกันอย่างนี้ นอกจาก
บริษัทนี้. แม้ก็เป็นข้อสังเกตของหม่อมฉัน ในพระผู้มีพระภาค.

: ทรงมีคณะสงฆ์ที่ข่มขืนคองใส

ข้ออื่นยังมีอีก, พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันเที่ยวไปเนือง ๆ
จากอารามสู่อารามนั้น จากสวนสู่อสวนนั้น, ได้เห็นสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง
ชูบผอม เสร้าหมอง ผิวพรรณทราม ผอมเหลือง สะพร่งไปด้วยเส้นเอ็น
เห็นจะไม่ประสงค์มองดูใครเสียเลย. หม่อมฉันมีความเห็นว่า ท่านพวกนี้คงฝืนใจ
ประพฤติพรหมจรรย์เป็นแน่ หรือมิฉะนั้น ก็ยังมีบาปสักอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเหล่านั้น
ทำแล้วปกปิดไว้ จึงเป็นผู้ชูบผอม เสร้าหมอง ผิวพรรณทราม ผอมเหลือง
สะพร่งไปด้วยเส้นเอ็น รวากะไม่ประสงค์มองดูใครเสียเลย. หม่อมฉันเข้าไปหา
แล้วถามว่า เหตุไรจึงเป็นดังนั้น, ท่านเหล่านั้นตอบว่า “ข้าแต่มหาราช !

พวกเรามีโรคเืองมาเป็นเผ่าพันธุ์”^๑, ดังนี้. ส่วนภิกษุในศาสนา^๒นี้ หม่อมฉันเห็นท่านร่าเริงและรื่นเริง สอความรื่นเริงภายในใจอันสูงขึ้นและสูงขึ้น มีรูปน่าปลื้มใจ มีอินทรีย์ชุ่มชื้น มีความชวนชวายน้อย มีขันธกราบ^๓ มีชีวิตเป็นไปด้วยของที่ผู้อื่นให้ มีใจเป็นดุจมฤค (อ่อนโยน). หม่อมฉัน มีความเห็นว่าท่านเหล่านั้น คงรู้คุณวิเศษอันโอฬาร ในศาสนาของพระผู้มีพระภาค ยิ่งขึ้นกว่าเก่าๆ เป็นแน่ จึงเป็นดังนี้. พระองค์ผู้เจริญ ! แม้นักเป็นข้อสังเกตของหม่อมฉันในพระผู้มีพระภาค.

: ทรงมีสังฆบริษัทที่เงียบเสียง

ขอฉันยังมีอีก, พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันเป็นกษัตริย์ได้มูรธาภิเศกแล้ว มีอำนาจพอเพื่อให้ฆ่าคนควรฆ่า ฆาตกรควรฆาต ฆาตกรควรฆาต ก็จริง, เมื่อนั้นวันจึงยัคคิ ชนทั้งหลายยังอีกทีก กลบเสียงหม่อมฉันเสียเป็นระยะ ๆ หม่อมฉัน จะห้ามว่า ท่านผู้เจริญ ท. ! พวกท่านอย่ากลบเสียงของเราผู้นั่งวิจยัคคิให้ตกไปโดยระยะ ๆ เลย จงรอให้จบถ้อยคำของเราเสียก่อนดังนี้ก็ไม่ไหว. เขาเหล่านั้น ยังคงอีกทีกกลบเสียงหม่อมฉันเสียโดยครั้งคราว. ส่วนภิกษุในศาสนา^๒นี้, หม่อมฉันเห็นไม่มีเสียงจาม หรือเสียงไอเลย ในเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรมแก่บริษัทผู้นั่งฟังเป็นจำนวนหลายร้อย. ที่ล่วงมาแล้วแต่หลังเมื่อพระผู้มีพระภาคแสดงธรรมแก่บริษัทจำนวนหลายร้อย, ถ้าสาวกคนหนึ่งคนใดในที่นั้นไอขึ้น เพื่อนสพรหมจารีด้วยกัน จะกระทบเข้าด้วยเข้า เพื่อให้รู้สึกว่าเป็น “ท่านจงมีเสียงน้อย, ท่านอย่ากระทำเสียง, พระผู้มีพระภาค ศาสดาของพวกเรา กำลังแสดงธรรม” ดังนี้. หม่อมฉันมีความเห็นว่าอัจฉริยะจริงๆ ไม่เคยมีจริงๆ บริษัทที่มีระเบียบเรียบร้อยอย่างนี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ หรือศาสตราเลย.

๑. หมายความว่า ไม่มีความสะทึงกลัว.

พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันไม่เห็นบริษัทอื่นที่เรียบริยด้วยชื่อนี้ นอกจากบริษัทนี้.
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แม้^๑ ก็เป็นข้อสังเกตของหม่อมฉัน ในพระผู้มีพระภาค.

: ทรงชนะคนมุ่งร้ายที่เข้าเฝ้า^๑

ขอ^๑นยังมอ^๑ก, พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉัน เห็นชัดดิยบัณฑิต,
----พรหมณบัณฑิต, ----คหบดีบัณฑิต, ----^๒สมณบัณฑิต บางพวก ในโลกนี้
มีปัญญาเฉียบแหลม ชำนาญการไต่วาทะ เชี่ยวชาญ ดุจนายขมังธนูผู้สามารถ
ยิ่งถูกชนทราย, ดูเหมือนเที่ยวทำลายความเห็นของผู้^๑อื่น ด้วยปัญญาของตน
เท่านั้น. บัณฑิตเหล่านั้น ได้ยินข่าวว่า “พระสมณโคดม จักเสด็จแวะ
บ้านหรือนิคมชื่อนั้น”, ก็ตระเตรียมปัญหา และอวดอ้างว่าเราจักเข้าไปถาม
ปัญหา^๑นี้ กะพระสมณโคดม ถ้าเธอถูกถามแล้วพยากรณ์อย่างนี้ พวกเราก็จักหักล้าง
วาทะของเธอด้วยวาทะอย่าง^๑นี้ ๆ, แม้ถ้าเธอถูกถามแล้ว พยากรณ์อย่าง^๑นั้น ๆ
พวกเราก็จักหักล้างวาทะของเธอได้ด้วยวาทะอย่าง^๑นั้น ๆ, ดังนี้. ครั้นเขา
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าจริง ๆ พระผู้มีพระภาค ย่อมชี้แจงให้เห็นชอบ
ให้ปลงใจ ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา. ท่านบัณฑิตเหล่านั้น เลยไม่
ถามปัญหา ไหนจักได้ข่มขี่วาทะเล่า ย่อมพากันเข้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาค
โดยแท้. และ (บางพวก) ขอโอกาสเพื่อบรรพชาจากเรือน ไม่หวังประโยชน์^๑
เกื้อกูลด้วยเรือน, พระผู้มีพระภาคก็บรรพชาให้, บัณฑิตเหล่านั้น เป็นบรรพชิตแล้ว
หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีเพียร มีตนส่งไปแล้วในสมาธิภาวนา ก็ทำให้แจ้ง

๑. ข้อความกล่าวนี ยังมีในจุฬหัตถปิฎกโมกขกัมม. เป็นคำสรรเสริญของปิณฑิกปริพาชก
กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคแก่ชาลุตโสณิพราหมณ์.
๒. ในบาลีแยกกล่าวทีละพวก ความอย่างเดียวกัน.

ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า อันเป็นที่ปรารถนาของเหล่ากุลบุตร ผู้ออกบวชจากเรือน ไม่หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่เรือน ได้ในภพอันตนทนเห็นนี้, เข้าถึงแล้วแลอยู่ ท่านเหล่านั้นกล่าวอย่างนั้นว่า พวกเราไม่ขี้หวัใจเราอีกต่อไปแล้ว. จริงอยู่ เมื่อก่อน เราไม่เป็นสมณะ ก็ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ, ไม่เป็นพราหมณ์ ก็ปฏิญาณตนว่าเป็นพราหมณ์, ไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ปฏิญาณตนว่าเป็นพระอรหันต์. แต่บัดนี้แล้ว เราเป็นสมณะ เราเป็นพราหมณ์ เราเป็นพระอรหันต์โดยแท้, ดังนี้. พระองค์ผู้เจริญ ! แม้นั้นก็เป็นข้อสังเกตของหม่อมฉัน ในพระผู้มีพระภาค.

: ทรงสามารถปราบโจรที่มหากษัตริย์ก็ปราบไม่ได้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! กษัตริย์พิมพิสาร หรือกษัตริย์ลิจฉวี หรือพระราชปฏิบัติทั้งหลายอื่น ก็หาได้กระทำหม่อมฉันให้ขัดใจไม่ หากแต่ว่ามีโจรชื่อองคุลิมาลเกิดขึ้นในแว่นแคว้นของหม่อมฉัน เป็นคนหยาบขี้ ฝ่ามือเปื้อนเลือด มุ่งมั่นอยู่แต่ในการประทุพาระหาร ไม่มี ความกรุณาปราณีในสัตว์ ท. องคุลิมาลโจรนั้น กระทำหมู่บ้านไม่ให้เป็นหมู่บ้าน กระทำนิคมไม่ให้ เป็นนิคม กระทำชนบทไม่ให้ เป็นชนบท เข่นฆ่าแล้วฆ่าอีกซึ่งหมู่มนุษย์ นานวันมีมาทำ เป็นมัลลย์แขวนอยู่ หม่อมฉันจึงกำจัดมันเสีย.”

มหาราชะ ! ถ้ามหาบพิตรจะได้ทรงเห็นองคุลิมาลปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เว้นขาดจากการฆ่า การลักขโมย การพูดเท็จ เป็นผู้มีการฉันอาหารวันหนึ่งหนเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มี กัลยาณธรรม ดังนี้แล้ว จะทรงกระทำอย่างไรเล่า ?

-
๑. คำของพระเจ้าปเสนทิโกศลทูลแก่พระผู้มีพระภาค ที่เชตวัน ใกล้เมืองสาวัตถี. บาลี ม.ม. ๑๓/๔๔๔/๕๒๘.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันก็จะอภิวาท จะถูกรับ จะนิมนต์หรือเชื้อเชิญ ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ กิลานบัจจยภัสสขบริวาร หรือจักจากรักษาป้องกันคุ้มครอง อย่างเป็นธรรม พระเจ้าข้า ! ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็แต่ว่า มันจะเป็นไปได้อย่างไร ที่คนทุศีล มีธรรมอันลามกนั้น จะกลายเป็นผู้สำรวมด้วยศีลอย่างนี้ พระเจ้าข้า !”

มหาราชะ ! นั้น องคุลิมาลอยู่นั้น. (พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า พระเจ้า ปเสนทิโกศลกลัวจนโลมชาติชุชน, ไต่ตรัสว่า) มหาราชะ ! อย่าได้กลัวเลย. มหาราชะ ! อย่าได้กลัวเลย. ภัยไม่มีแล้วแก่พระองค์ จากองคุลิมาลนี้.

(ลำดับนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงระงับความกลัวแล้ว เข้าไปทำความคุ้นเคยกับ ภิกษุองคุลิมาล ทรงปวารณาด้วยบัจจยสี แต่พระเถระปฏิเสธ เพราะเป็นผู้สมათานรungsk. พระเจ้า ปเสนทิโกศลได้กลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค แล้วกราบทูลว่า :-)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! นาคัจจรรยนัก, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ไม่เคยมีเลย; คือข้อที่พระผู้มีพระภาค ทรงทรมานบุคคลที่ใคร ๆ ทรมานไม่ได้ ทรงกระทำให้รำงับซึ่งบุคคลที่ ใคร ๆ ทำให้รำงับไม่ได้ ทรงกระทำความคับเย็นแก่บุคคลผู้ยังไม่คับเย็น^๑; ได้แก่วิชัยที่หม่อมฉัน ไม่สามารถจะทรมานผู้ใดด้วยอาชญาด้วยศาสตรา ผู้นั้นพระผู้มีพระภาคทรงทรมานแล้ว โดยไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศาสตรา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันขอลาไปบัดนี้ หม่อมฉันมีกิจมาก มีธุระมาก พระเจ้าข้า !”

๑. คำนี้ บาลีว่า อปฺปรีณิพฺพุตานํ ปรีณิพฺพุเปตา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คำว่า “ปรีณิพพาน” นั้น ใช้กับความหมกหมกโดยสิ้นเชิงของใจที่ร้ายกาจ ก็ได้; เพื่อจะได้เข้าใจความหมายของคำคำนี้กันอย่างถูกต้องและครบถ้วนสืบไป ทำนองเดียวกับในบาลีแห่งอื่น ใช้สำหรับสัตว์ เกราะจวนที่หมกหมกด้วย เพราะการฝึกถึงที่สุด และความที่ถ่านไฟแรงๆ เย็นลงจนคำ หรืออาหารที่ร้อนๆ เย็นลงจึงบริโภคได้ ทั้งนี้ ก็มี. — ผู้รวบรวม.

: ทรงชนะน้ำใจคน โดยทางธรรม^๑

ข้อนี้ยังมีอีก, พระองค์ผู้เจริญ ! มีช่างไม้สองคน ชื่อ อีสันตะ และ ปุราณะ ทั้งสองนายนี้ กินข้าวของหม่อมฉัน ใช้อยานพาหนะของหม่อมฉัน, หม่อมฉันให้เบี้ยเลี้ยงชีพ, ให้ยศศักดิ์แก่เขา, แต่เขาจะมีความเคารพในหม่อมฉันเท่าที่มีในพระผู้มีพระภาค ก็หาไม่. เรื่องที่ล่วงมาแล้ว คือ หม่อมฉันยกเสนาออกไปกำจัดข้าศึก เมื่อจะทดลองช่างไม้สองคนนี้ จึงเข้าไปพักในที่คับแคบแห่งหนึ่ง (เพื่อเห็นกันโดยใกล้ชิด), เขาทั้งสองคน มาเวลาด้วยการสนทนาธรรมเกือบก่อนรุ่ง แล้วนอนหันศีรษะไปทางทิศที่เขาได้ยินข่าวว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ เขียดเท้ามาทางหม่อมฉัน. พระองค์ผู้เจริญ ! หม่อมฉันมีความรู้สึกว่า อัศจรรย์จริง, ไม่เคยมีเลย, ช่างไม้สองคน กินข้าวของเรา ใช้อยานพาหนะของเรา เราให้เบี้ยเลี้ยงชีพ และยศศักดิ์แก่เขา แต่เขาหาความเคารพในเรา เท่าที่เขามีในพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่. ชะรอยคนทั้งสองนี้จะรู้ถึงคุณวิเศษอันโอฬารในศาสนาของพระผู้มีพระภาค เพิ่มขึ้น ๆ เป็นแน่แท้. พระองค์ผู้เจริญ ! แม้ข้าศึกเป็นข้อสังเกตของหม่อมฉัน ในพระผู้มีพระภาค.

: ทรงเสมอกับพระเจ้าโกศลโดยวัย

อีกข้อหนึ่ง, พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ก็เป็นกษัตริย์ หม่อมฉันก็เป็นกษัตริย์. พระผู้มีพระภาคเป็นชาวโกศล^๒ หม่อมฉันก็เป็น

๑. คำของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทุกคำพระผู้มีพระภาค ที่นคัมเมทพุปะ แคว้นสัทกะ, มีความตอ
กันมาตามลำดับ จากเนื้อความข้างต้นอันเกี่ยวกับข้อสังเกตในพระผู้มีพระภาคของพระเจ้าปเสน-
ทิโกศล. บาติ ม.ม. ๑๓/๕๑๔/๕๖๔-๕๖๕.

๒. แคว้นสาकยะเป็นดินแห่งโกศล. ดังที่ตรัสเอง (ในภาค ๑).

ชาวโกศล, พระผู้มีพระภาคมีพระชนม์ ๘๐ หม่อมฉันก็มีอายุ ๘๐, ด้วยเหตุนี้เอง, หม่อมฉันจึงควรทำความเคารพอย่างยิ่ง ในพระผู้มีพระภาค, ควรแสดงความ สนิทสนม.

ตามเสียงของคนกะโมคคัลลานพราหมณ์^๑

: ทรงคบและไม่ทรงคบบุคคลเช่นไร

พระโคตมผู้เจริญ ! บุคคลทั้งหลายเหล่าใด เป็นผู้ไม่มีศรัทธา มีความ เลี้ยงชีวิตเป็นข้อประสงค์ ออกจากเรือนบวชเป็นคนไม่มีเรือนแล้ว เป็นนักบวช อวดดี มีมายา เจ้าเล่ห์ เป็นผู้ฟุ้งซ่าน เป็นผู้ไว้วางใจ เป็นผู้กลับกลอก เป็นคน ปากกล้า มีวาจาสับส่าย มีทวารอันไม่ระวังแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณ ในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียรของบุคคลผู้ตื่น ไม่เพ่งในสามัญญคุณ ไม่เคารพ ยิ่งในสิกขา มีความประพฤติเป็นไปเพื่อความมักมาก มีความประพฤติเป็นไป ด้วยอาการลุ่มๆดอนๆ เป็นหัวหน้าในทางเชื่อนเชื่อ ทอดธุระในวิเวกเสียแล้ว เป็นผู้เกียจคร้าน มีความเพียรอันเลว มีสติอันหลงลืมไม่รู้ตัว เป็นผู้ไม่มั่นคง มีจิตอันหมุนเวียน มีปัญญาอันเชลาทราวดุจคนหูหนวกแลคนเป็นใบ้; พระโคตม ผู้เจริญ ย่อมไม่อยู่ร่วมกับด้วยชนทั้งหลายเหล่านั้น.

ส่วนว่า กุลบุตรทั้งหลายเหล่าใด เป็นผู้มีศรัทธา ออกจากเรือนบวช เป็นคนไม่มีเรือนแล้ว ไม่อวดดี ไม่มีมายา ไม่ใช่คนเจ้าเล่ห์ ไม่ใช่คนฟุ้งซ่าน ไม่ใช่คนไว้วางใจ ไม่ใช่คนกลับกลอก ไม่เป็นคนปากกล้า มีวาจาไม่สับส่าย

-
๑. คำของคนกะโมคคัลลานั้น ทูลสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากที่พระองค์ได้ทรง บรรยายลักษณะบางอย่างเกี่ยวกับสาวกของพระองค์บางพวกให้เขาฟัง. อุปร. ม. ๑๔/๘๗/๑๐๔.

มีทวารอัครวงแล้วในอินทรีทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะ ประกอบความเพียรของบุคคลผู้ต้น เพ่งในสามัญญคุณ มีความเคารพยิ่งในสิกขา ไม่ประพฤติเป็นไปเพื่อความมักมาก ไม่ประพฤติเป็นไปด้วยอาการลุ่มๆตอนๆ ไม่เป็นหัวหน้าในทางเขื่อนแซ่ ไม่ทอดธุระในวิเวก มีความเพียรปรารภแล้ว มีตนอันส่งไปแล้ว มีสติอันเข้าไปตั้งอยู่แล้ว เป็นผู้รู้ตัว เป็นผู้มั่นคง มีจิตแน่ว เป็นผู้มึบปัญญา หาใช่คนเขลาดังคนหนูหนวก คนเป็นใบไม้; พระโคตมผู้เจริญ ย่อมอยู่ร่วมกับด้วยกุลบุตรทั้งหลายเหล่านั้น.

ตามเสียงแห่งมาร^๑

: ทรงครวญอำนาจมารเหมือนเด็กวิรอนกำมปู

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! เปรียบเหมือนสระโบกขรณี มีอยู่ในที่ไม่ไกลจากบ้านหรือนิคม; มีอยู่ในสระนั้น. มีเด็กหญิงชายเป็นอันมากออกมาจากหมู่บ้านแล้ว ไปสู่สระโบกขรณี; ถึงแล้วคร่ำป้อนขึ้นมาจากน้ำ วางลงบนบกแล้ว. ปูชูก้ามใดๆ ขึ้นมา เด็กหญิงชายเหล่านั้นก็ทำก้ามนั้นๆ ให้ขาด ให้หัก ให้หลุด ด้วยท่อนไม้หรือก้อนหินกรวด.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ปูนนี้มีก้ามอันขาดแล้วหักแล้วหลุดแล้วอย่างนี้ ไม่อาจจะลงไปสู่สระโบกขรณีนั้นเหมือนอย่างเดิมได้อีก, ฉะนั้น; ทิฐิที่เปื้อนเสียหนามปกคลุมอยู่ ยักไปยักมา ไม่อยู่ในร่องรอย ใดๆ ของข้าพระองค์ ทั้งหมดทั้งสิ้น อันพระผู้มีพระภาคทรงกระทำให้ขาดแล้ว หักแล้ว หลุดแล้ว ฉะนั้นเหมือนกัน.

๑. คำพูดของมาร เมื่อครั้งประทับอยู่ที่ถ้ำนอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา; เป็นต้น.
บาลี สก. ส. ๑๕/๑๘๐/๕๐๓.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! บัดนี้ข้าพระองค์ ไม่สามารถที่จะเข้าไปใกล้พระผู้มีพระภาค เพื่อหาช่องทำลายล้างอีกต่อไป.

: ทรงเป็นกอนหินให้กำลังใจสำคัญว่ามั่นคง

ลำดับนั้น มารผู้มีบาป ได้กล่าวคาถาเป็นที่ตั้งแห่งความเบื่อน่ายเกล้านี้ ในสำนักของพระผู้มีพระภาค ว่า :-

“ฝูงกาพากันไปตอมอยู่รอบ ๆ กอนหิน ซึ่งมีสีเหมือนมันข้น
โดยหวังว่า เราจะได้ของอ่อนกินในที่นั้นบ้าง จะมีรสอร่อย
บ้าง. เมื่อไม่ได้รับความอร่อย, ฝูงกาก็พากันบินไปจากที่นั้น.
ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ! ข้าพระองค์ก็สัງเวทตัวเองเหมือนกา
หลงกอนหิน ฉะนั้น.”

ครานั้น มารผู้มีบาป ครั้นกล่าวคาถาเป็นที่ตั้งแห่งความเบื่อน่ายเกล้านี้ ในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ถลอกจากที่นั้น แล้วไปนั่งคู้บัลลังก์อยู่กลางคืน ในที่ที่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาค ไม่ไหวติง มีอาการเกื้อเขิน คอตก ก้มหน้า ชบเซา หมคปฏิกาณ เอาไม้ขีดฟันคินอยู่.

: ไม่มีใครนำพระองค์ไปได้ด้วยราคะ

ลำดับนั้น วิศวามาร ชื่อคัณฑหา อรที รากา ได้เข้าไปหามารผู้มีบาป แล้วกล่าวคาถานี้กะมารนั้นว่า :-

“ข้าแต่พ่อ! ท่านเสียใจอยู่ด้วยเรื่องอะไร ท่านต้องเศร้าโศกเพราะ
บุรุษใด พวกเราจะผูกพันบุรุษนั้นด้วยบ่วงแห่งราคะ แล้วนำมาให้พ่อ
เหมือนนำช้างมาจากป่า บุรุษนั้นจักอยู่ในอำนาจของพ่อ” ดังนี้.)

(มารได้ตอบดังนี้ว่า :-)

“ลูกเอ๋ย ! ผู้นั้นเป็นพระอรหันต์ ไปได้แล้วจากโลก ไม่อาจ
จะนำมาได้ด้วยบ่วงแห่งราคะดอก. ท่านก้าวล่วงบ่วงมารเสียแล้ว
ดังนั้น พ่อจึงโศกเศร้าอย่างใหญ่หลวง.”

: ศัตรูประสบผลเหมือนเอาศีรษะชนภูเขา

(....ถ้ากับนั้น อธิษฐานขอค้นหา อรดี ราคา ได้เข้าไปหา มารผู้มีบาป. มารได้
เห็นธิดาเดินมาแต่ไกล ได้กล่าวคาถา ดังนี้ว่า :-)

“ลูกเอ๋ย ! มันจะมีผลเท่ากับ เอาก้อนขว้างไปฟาดภูเขา;
หยิกภูเขาด้วยเล็บ; เคี้ยวเหล็กด้วยฟัน; ทุบหินใหญ่แล้ว
หาที่ยืนบนน้ำวน; หรือเอาอกกระแทกตอ; ฉันทิ; คน
ที่จะเอาชนะพระโคตม ก็ประสบผลเช่นนั้น.”

จบผนวกภาค ๔

จบภาค ๔